

Česká zemědělská univerzita v Praze
Provozně ekonomická fakulta
Katedra ekonomiky

Diplomová práce

Potravinový problém Afriky

Bc. Lucia Zdeňková

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Lucia Zdeňková

Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Potravinový problém Afriky

Název anglicky

Nutritional problem of Africa

Cíle práce

Objasnit příčiny nepříznivé výživové situace v Africe a zhodnotit snahy o řešení tohoto problému.

Metodika

Výběr a studium odborné literatury včetně statistických ročenek FAO/OSN. Metody syntézy, analýzy, komparace.

Doporučený rozsah práce

60-80 stran

Klíčová slova

Afrika, demografie, zemědělství, podvýživa, chudba, hlad, populační vývoj, FAO

Doporučené zdroje informací

Jeníček, V.: Globální problémy světa v ekonomických souvislostech, C.H.Beck, Praha 2010, 352

Kuna, Z.: Demografický a potravinový problém světa, Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha, 2010, ISBN978-80-7357-588, 340 str.

Kuna Z.: Země Afrického rohu a problém podvýživy, in. Acta Oeconomica Pragensia, 3/2012, Praha, str.19-35.

The State of Food Insecurity in the World 2013. Roma: FAO/UN, 2013. ISBN 978-92-5-107916-4, 56 str.

World Development Indicators database, World Bank, přístupné na www.worldbank.org/data

2013 World Population Data Sheet. Washington: Population Reference Bureau, 2013, ISSN 0085-8315, 20str.

Předběžný termín obhajoby

2017/18 ZS – PEF (únor 2018)

Vedoucí práce

Ing. Zbyněk Kuna, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra ekonomiky

Elektronicky schváleno dne 6. 10. 2014

prof. Ing. Miroslav Svatoš, CSc.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 6. 10. 2014

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 12. 11. 2017

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma „Potravinový problém Afriky“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 12.11.2017

.....
Lucia Zdeňková

Poděkování:

Tímto bych ráda poděkovala Ing. Zbyňku Kunovi, PhD. za velmi profesionální a osobní přístup a předání mnoha cenných rad, a dále bych chtěla poděkovat své rodině za jejich trpělivost a ohleduplnost, kterou se mnou sdílela po celou dobu studií i při přípravě a zpracování diplomové práce.

V Praze dne 12.11.2017

.....
Lucia Zdeňková

Souhrn

Diplomová práce s názvem *Potravinový problém Afriky* se zabývá potravinovým problémem jako jedním z nejnaléhavějších globálních problémů, kterým v současné době lidská společnost čelí. Je zaměřena primárně na africký kontinent, protože právě zde nejvíce lidí trpí podvýživou, což je dáno řadou specifických faktorů, které se jinde na světě v takto významné míře a vzájemné kombinaci neobjevují. Vysledování těchto faktorů jako příčin stávající neuspokojivé výživové situace, jejich popis a analýza představuje jeden ze základních cílů práce. Spolu s tím je tímto cílem návrh možných řešení.

V kontextu současné ekonomické situace, jejímuž detailnímu rozboru je věnována úvodní část práce, je zřejmé, že jednoduchá a rychlá řešení tohoto komplexního problému neexistují. Tento fakt vyplývá i z predikce dalšího vývoje ve vybraných afrických zemích, která vesměs potvrzuje nevyhnutelný nárůst - více nebo méně strmý - počtu obyvatel i podvyživených.

Závěrečná část práce poskytuje nad rámec vlastních zjištění, resp. jako jejich doplněk, možnost konfrontace teoretických závěrů s názory praktiků působících v humanitárních organizacích, které se zabývají pomocí Afriky v chudobě a hladem nejvíce zasažených oblastech. Záměrem je poskytnout komplexní pohled na problematiku potravinového problému nejen z teoretické (ekonomické) perspektivy, ale i z praxe.

Klíčová slova

Afrika, podvýživa, chudoba, hlad, demografie, zemědělství, populační vývoj, FAO

Summary

Presented thesis titled *Nutritional problem of Africa* is focused on the nutritional problem as one of the most urgent global problems which the human society currently faces-up. Thesis is targeted mainly to the African continent because the rate of undernutrition in Africa is more critical than in other world regions. This is because of several specific factors. Their presence, quantity and combination is unique in Africa more than elsewhere. The description and analysis of these factors as the cause of an inadequate nutritional situation is one of the main aim of presented text. At the same time this aim is the suggestion of potential solutions.

Within the current economic situation which is analyzed in details at the beginning it is more than clear that there are no simple, easy and quick measures to resolve and eliminate such a huge complex of problems. This fact is proved also by the prediction model of selected African countries. The population and undernutrition growth – less or more – is unavoidable.

The closing part provides - beyond the theoretical findings - the observation of humanitarian organizations staffers who have an experience from the most affected areas of hunger and poverty in Africa. This is because of complex view of the nutritional problem from both theoretical (economical) and practical perspective.

Keywords

Africa, malnutrition, poverty, hunger, demography, agriculture, population development, FAO

Obsah

1. ÚVOD.....	13
2. CÍL PRÁCE A METODIKA.....	16
2.1. Cíl práce	16
2.2. Metodika	16
3. LITERÁRNÍ REŠERŠE	18
3.1. Potravinový problém v kontextu globálních problémů.....	18
3.2. Základní charakteristiky potravinového problému	21
3.2.1. Kvantita potravy	21
3.2.2. Komplexnost potravinového problému	21
3.2.3. Hlad.....	21
3.2.4. Hloubka hladu.....	24
3.2.5. Specifický hlad	24
3.2.6. Potravinová potřeba	24
3.2.7. Chronická podvýživa	25
4. EKONOMICKÁ CHARAKTERISTIKA AFRIKY	26
4.1. Ekonomický potenciál.....	26
4.2. Ekonomická síla	28
4.3. Ekonomická úroveň	30
4.4. Dynamika růstu	31
5. POTRAVINOVÝ PROBLÉM – TEORETICKÁ ČÁST	35
5.1. Historický vývoj vnímání potravinového problému	35
5.2. Geografické vymezení potravinového problému	35
5.3. Ekonomický kontext potravinového problému	37
5.4. Demografická charakteristika	41

6.	POTRAVINOVÝ PROBLÉM AFRIKY	45
6.1.	Geografická charakteristika Afriky.....	45
6.1.1.	Geografické vymezení	45
6.1.2.	Africké regiony	48
6.2.	Počty chronicky podvyživených a jejich podíl k celkové populaci	49
6.3.	Vývoj chronické podvýživy ve vybraných zemích	52
6.4.	Příčiny nepříznivé výživové situace v Africe	56
6.5.	Možnosti řešení potravinového problému.....	60
6.5.1.	Možnosti řešení potravinového problému v Africe	60
6.5.2.	Možnosti řešení skrytého hladu	65
6.5.3.	Shrnutí.....	67
7.	KVALITATIVNÍ ROZHOVORY S HUMANITÁRNÍMI PRACOVNÍKY	69
7.1.	Vzorek respondentů	71
7.1.1.	Zaměstnanci nebo dobrovolníci působící v humanitárních organizacích.....	71
7.1.2.	Respondenti mimo humanitární organizace	71
7.2.	Rekapitulace příčin výživové situace v Africe očima zaměstnanců humanitárních organizací	81
7.3.	Rekapitulace možností řešení výživové situace v Africe očima zaměstnanců humanitárních organizací	82
7.4.	Shrnutí návrhů a doporučení:	83
7.4.1.	Politická a ekonomická stabilita	83
7.4.2.	Rozvoj vzdělanosti.....	84
7.4.3.	Zamezení populačního růstu	84
7.4.4.	Podpora využití nových a moderních technologií	85
7.4.5.	Zlepšení hospodaření s vodou.....	85
7.4.6.	Politická motivace k přijetí nápravných opatření	85

7.4.7.	Motivace místního obyvatelstva k řešení potravinového problému	86
7.4.8.	Inspirace z dobrých příkladů z praxe	87
8.	ZÁVĚR.....	88
9.	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	90

Seznam obrázků

- Obrázek 1: Podíly obyvatelstva podle kontinentů (2015)
- Obrázek 2: Celosvětové HDP podle regionů za rok 2015 (%)
- Obrázek 3: Reálný HDP za rok 2015
- Obrázek 4: Meziroční změna reálného HDP
- Obrázek 5: Znázornění počtu podvyživených (v %) v jednotlivých zemích v r. 2015
- Obrázek 6: Znázornění hospodářské výkonnosti v r. 2015 v HDP na obyvatele
- Obrázek 7: Znázornění podílu agrárního sektoru na HDP (v %) v r. 2015
- Obrázek 8: Znázornění podílu zemědělsky obdělávané půdy (v %) v r. 2015
- Obrázek 9: Znázornění počtu obyvatel v jednotlivých zemích světa (v mil.) v r. 2015
- Obrázek 10: Znázornění předpokládaného počtu obyvatel v jednotlivých zemích světa (v milionech) v r. 2050
- Obrázek 11: Grafické znázornění růstu celosvětové populace
- Obrázek 12: Znázornění úrovně hladu v Africe podle globálního indexu hladu v r. 2015
- Obrázek 13: Ohniska nestability v Africe (únor 2017)
- Obrázek 14: Regiony Afriky
- Obrázek 15: Grafické znázornění vývoje počtu chronicky podvyživených v Tunisku
- Obrázek 16: Grafické znázornění vývoje počtu chronicky podvyživených v Guiney
- Obrázek 17: Grafické znázornění vývoje počtu chronicky podvyživených v Kongu
- Obrázek 18: Grafické znázornění vývoje počtu chronicky podvyživených v Tanzanii
- Obrázek 19: Grafické znázornění vývoje počtu chronicky podvyživených v Svazijsku

Seznam tabulek

- Tabulka 1: Počet a podíl obyvatel na světě (2015)
- Tabulka 2: Počty a podíly obyvatel v regionu Afriky (2015)
- Tabulka 3: Rozloha světových kontinentů a regionů Afriky
- Tabulka 4: HDP v běžných cenách (mil. USD)
- Tabulka 5: HDP v běžných cenách v regionech Afriky (2015)
- Tabulka 6: HDP na obyvatele v regionech Afriky
- Tabulka 7: HDP na obyvatele v ekonomikách
- Tabulka 8: Reálný HDP v regionech světa
- Tabulka 9: Reálný HDP v regionech Afriky

- Tabulka 10: Meziroční změna reálného HDP (v %) v ekonomikách světa
- Tabulka 11: Meziroční změna reálného HDP (v %) v regionech Afriky
- Tabulka 12: Severní Afrika
- Tabulka 12: Západní Afrika
- Tabulka 13: Střední Afrika
- Tabulka 14: Východní Afrika
- Tabulka 15: Jižní Afrika
- Tabulka 16: Charakteristika vybraných zemí a vývoje počtu chronicky podvyživených

Seznam zkratk

EU	Evropská unie
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations - Organizace pro výživu a zemědělství (agentura OSN)
HDP	hrubý domácí produkt
UNCTAD	United Nations Conference On Trade And Development - Konference OSN o obchodu a rozvoji
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund - Dětský fond OSN
WHO	World Health Organisation - Světová zdravotnická organizace

1. ÚVOD

Tzv. potravinový problém se do popředí světového zájmu jako předmět seriózních odborných analýz dostává až v posledních letech, ale přitom jde o téma staré jako lidstvo samo. Prakticky od pravěku bylo cílem každého člověka a podmínkou přežití lidského rodu zajištění potravy. Na tom se po generace nic nezměnilo a pravděpodobně se na tom mnoho nezmění ani v nejbližší budoucnosti, přestože z evropské perspektivy není zřejmé, že nedostatek potravy, kterým trpí velká část lidstva, je závažným globálním problémem. Je nesporné, že v dnešní době mají lidé k dispozici moderní technologie a prostředky k tomu, aby si potravu obstarali snáz, než tomu bylo v minulosti. Neplatí to však ve všech částech světa. Stále existuje řada regionů, kde trpí lidé akutním nedostatkem potravy, hladem, chudobou a dalšími následky, které s tímto stavem souvisí. Příčin tohoto souboru vzájemně provázaných nepříznivých jevů, které se projevují jako potravinový problém, je více a s největší naléhavostí se týkají afrického kontinentu.

Předkládaná diplomová práce, jejímž předmětem je potravinový problém v Africe, se zabývá příčinami tohoto fenoménu z ekonomického, demografického a do jisté míry i ekologického resp. zemědělského úhlu pohledu, a usiluje o vysledování klíčových negativních faktorů v nejméně zasažených oblastech. Jejím vyústěním má být návrh řešení, která by potenciálně mohla potravinový problém zmírnit.

Práce je členěna do pěti hlavních částí. První z nich (*Literární rešerše* pod číslem kapitoly 3) podává základní přehled o souvisejících pojmech a charakteristikách potravinového problému, tak jak je popsán v odborné literatuře. Následuje *Ekonomická charakteristika Afriky* (pod číslem kapitoly 4), zaměřená na čistě ekonomický rozměr a *Potravinový problém – teoretická část* (pod číslem kapitoly 5), která nad rámec ekonomických analyzuje další data ve snaze o důkladný popis všech relevantních faktorů podílejících se na celkové potravinové situaci ve světě a v Africe. V části *Potravinový problém Afriky* (číslo kapitoly 6), která je svým zaměřením empirická, jsou následně porovnány jednotlivé africké regiony z hlediska ekonomické výkonnosti, populace a počtů chronicky podvyživených. Na základě uvedených kritérií je vybrána z každého regionu jedna země, která nejlépe reprezentuje průměrné hodnoty daného regionu, přičemž u každé z těchto zemí je učiněna analýza dosavadního vývoje včetně predikce dalšího vývoje do roku 2020.

Uvedeným způsobem by měl být zohledněn fakt, že Afrika není homogenním ekonomickým a ve stejné míře (potravinovým problémem) zasaženým celkem, nýbrž že jednotlivé regiony a země vykazují podstatné rozdílnosti. Proto ani návrhy řešení, k nimž práce směřuje, nemohou být zcela paušální. Nicméně pro nejhůře postižené země, u nichž je možné pozorovat převážně shodné indikátory, jsou podle závěrů autorky, k nimž touto prací dospěla, použitelné. Tato skutečnost je potvrzována i názory v praxi působících odborníků a dobrovolníků podílejících se přímo v terénu na humanitární činnosti. Rozhovorům s nimi je věnována závěrečná část *Kvalitativní rozhovory s humanitárními pracovníky* (pod číslem kapitoly 7), které představují určité zpestření a současně provázanost práce s praxí.

Téma hladu a potravinového problému je stále hojněji diskutované a aktuální. Média často prezentují důvody, pro které se lidé z různých oblastí Afriky pokouší migrovat, v rámci kontinentu i mimo něj, a informují (ne vždy objektivně) o jejich životních podmínkách. Je paradoxem, že zatímco v jedné části světa se hojně využívají výstupy z výzkumů a vývoje, tedy nové technologie a inovace použitelné i pro zkvalitnění a zlepšení potravinové situace, v jiných částech světa je ekonomický i lidský potenciál zcela nevyužit. Důsledkem toho je i absence základních životních podmínek – potažmo potravinový problém.

Seriózní odborná literatura k předmětnému tématu se na trhu neobjevuje v takové míře, jako neodborně a jednostranně vylíčené příběhy hladového strádání, kterých je možné nalézt zejména v novinách a časopisech přešel. Nicméně je dostupná v dostatečném množství a díky aktuálnosti tématu jsou na trh pravidelně uváděny stále nové publikace, na základě nových ekonomických dat, a to i v českém jazyce. Poněkud horší je zavádění obecně doporučených opatření do praxe, ale i v tomto ohledu, jak vyplývá z vlastní práce a z příkladu některých zemí (např. Tunisko nebo Etiopie) je možné nalézt inspiraci a prostor pro uskutečnitelné kroky směřující ke zlepšení.

K možnostem řešení potravinového problému na základě provedených analýz je tato práce směřována. Hlavním cílem její empirické části je tedy rozbor příčin výživové situace v Africe, predikce budoucího stavu a zamyšlení nad možnostmi řešení, a to prostřednictvím analýzy sekundárních zdrojů dat, které jsou klíčové, ale i primárního

šetření kvalitativního charakteru. Práce tím usiluje o pohled, který bude mít osobní přesah a který by strohé zpracování statistických dat neumožňovalo.

2. CÍL PRÁCE A METODIKA

2.1. Cíl práce

Hlavním cílem diplomové práce je deskripce tzv. potravinového problému, provedení analýzy příčin, jimiž je podmíněn, a návrh možných řešení výživové situace v Africe prostřednictvím sekundárních zdrojů dat a podpůrně také prostřednictvím primárního šetření kvalitativního charakteru. Spolu s vlastním popisem faktorů, které potravinový problém utvářejí, je záměrem práce také vysledovat jejich trend v čase a učinit u vybraných afrických zemí, které mají v nejvyšší možné míře charakterizovat jednotlivé africké regiony, predikci potravinového problému do budoucna. Jako předvídatelná resp. dostatečně validní na základě dnes měřitelných faktorů se jeví predikce v řádu jednotek let. Horizont vzdálenější (tzn. v řádu desítek let) by zákonitě obnášel vyšší míru nepřesnosti a také nutnost rozsáhlejších analýz dalších faktorů.

Empirická část práce je zasazena do rámce odborného pojmosloví a ekonomické charakteristiky afrického kontinentu, na níž je kladen důraz i proto, že podstata základních příčin potravinového problému je, jak autorka při volbě tématu předpokládala, primárně ekonomická.

2.2. Metodika

Při zpracování práce bylo užito postupu, v jehož rámci bylo třeba postupně zpracovat teoretická i praktická východiska tak, aby mohly být vytyčené cíle naplněny. Proces zpracování práce sestával z pěti základních fází: výběru tématu a určení cílů, analýzy sekundárních dat (což zahrnuje literární rešerši a zhodnocení všeobecně přijímaných základních informací z odborných zdrojů – publikací a článků), předvýzkumu (vyhodnocení výstupů z výzkumů o problematice), vlastní výzkumné činnosti, která umožnila sběr dalších dat, a syntézy informací, z nichž plynou v závěru popsána zjištění. K hlavním metodám zpracování práce patří analýza a syntéza.

Závěry, které z vlastní práce vyplývají, byly pro zajímavost i kontrolu jejich správnosti konfrontovány s pozorováním pracovníků humanitárních organizací, kteří s následky tzv. potravinového problému přicházejí do každodenního styku. Pro tento primární sběr dat

bylo využito metody osobního dotazování formou polostruktovaných rozhovorů, a to prostřednictvím osobního kontaktu s respondenty (v jednom případě byl rozhovor veden dálkově prostřednictvím telekomunikačního softwaru Skype). Polostrukturovaná forma otázek byla zvolena proto, aby bylo možné respondentům pokládat případné doplňující otázky, a aby možnost ozřejmit si všechny relevantní postřehy a nuance vedla k žádoucímu obohacení práce o praktický rozměr.

3. LITERÁRNÍ REŠERŠE

3.1. Potravinový problém v kontextu globálních problémů

Podle Jeníčka a Foltýna (2010, str. 3) souvisí vznik globálních problémů s rozvojem internacionalizačních a interdependenčních procesů (z mezinárodnovacích a vzájemné závislosti), resp. s celkovou produkční kapacitou. První globální problémy se objevily právě až na určitém stupni tohoto rozvoje. Pojem globální problémy pak tento autor charakterizuje jako: problémy řešitelné pouze celosvětovým úsilím, protože zasahují celou lidskou civilizaci (Jeníček, Foltýn, 2010, str. 3).

Podle Fajmona et al. (2015) se pak musí zákonitě objevovat otázka, jestli mají bohaté státy a bohatí občané pomáhat chudým státům světa a jejím chudým občanům, či jestli je vhodnější s těmito chudými státy navázat obchodní vztahy, které povedou ke zvýšení tamějšího blahobytu.

Mydlová a Tolmáči (2013) vidí v mezinárodním obchodu efektivní nástroj, který umožňuje přesun vyprodukovaných plodin z místa výroby, do místa konzumace. Obchod s potravinami má tři základní prvky, které ve větší či menší míře ovlivňují vznik a rozšíření hladu ve světě. Jedná se o celkový export a import potravin jednotlivých států, jejich ceny a výkyvy cen na mezinárodních trzích. Nikoliv všechny státy dokáží produkovat dostatečné množství potravin k uživení vlastního obyvatelstva. Tímto se pak otevírá prostor právě pro mezinárodní výměnu a obchod.

Důvodem vzniku globálních problémů je podle Jeníčka a Foltýna (2010, str. 3) opožděná schopnost lidské civilizace realizovat akce a správně využít mechanismy, který utlumí takovéto vznikající nerovnovážnosti a eliminují důsledky nesymetrických forem vzájemné závislosti. Každý z globálních problémů má vlastní ekonomickou a mimoekonomickou dimenzi. U většiny globálních problémů převládá zejména ekonomická část. Nicméně vnímat globální problémy pouze z ekonomického hlediska je nesprávné, tedy je nutné vnímat i dimenzi mimoekonomickou (například v podobě ideologie, aspektů vojenských, správních, medicínských, ekologických atd.) Důležitou součástí globálních problémů jsou potom i etické a morální otázky (Jeníček a Foltýn, 2010, str. 4).

Podle Jeníčka a Foltýna (2010, str. 5) jsou globální problémy sice takové, které se vyskytují globálně, ale mnohdy se je daří řešit i na národní úrovni (úspěšně). Takové problémy jsou potom označovány jako subglobální. Ostatní globální problémy se pak dají rozdělit do kategorií na globální problémy intersociální, globální problémy přírodně-sociální, globální problémy antroposociální (Jeníček a Foltýn, 2010, str. 5-7):

- Globální problémy intersociální – tato skupina globálních problémů je nejzávažnějšího charakteru. Vyskytují se v různých společensko-sociálních a ekonomických systémech a zasahují do globálního soužití lidstva v podmínkách různých hodnotových kritérií a ideologií, jakož i různých reakcí na globální společenské situace se zásadním střetem zájmů. Patří zde například odvrácení světové války, jaderných konfliktů, sociální a ekonomická zaostalost rozvojových zemí, globální zadluženost, změna mezinárodních vztahů.
- Globální problémy přírodně-sociální – zde se problémy dotýkají vztahů a vazeb mezi biosférou, ekosférou, přírodou a člověkem. Namísto harmonizace těchto vazeb často dochází k jejich porušení, což je způsobeno například růstem počtu obyvatel při konstantním vývoji přírodních zdrojů. Pak vzniká na jedné straně nedostatek (hlad, chudoba), zatímco na druhé straně přebytek (ekonomický růst a konzumní styl života). Dále se zde zařazují problémy ekologické, surovinové, energetické, populační, či potravinové.
- Globální problémy antroposociální – v této skupině se nachází problémy sociální, kulturní a humanitárně etické povahy. Tato skupina může obsahovat až 15 subglobálních problémů, jejichž společným jmenovatelem jsou nedostatky ve vývoji člověka a jeho vztahu k životním a společenským podmínkám.

Autoři Jeníček a Foltýn (2010, str. 10) upozorňují na vzájemné vazby mezi jednotlivými globálními problémy. Podle těchto autorů je budoucnost lidstva ultimativně podmíněna vyřešením problému války a míru, včetně terorismu. Podstatným faktorem podmiňujícím další rozvoj lidstva je likvidace zaostalosti rozvojových zemí. Přičemž, tato zaostalost souvisí se změnou mezinárodních vztahů a globálním zadlužováním. V oblasti vztahů člověka k přírodě a sociálních, kulturních a etických problémů je podmínkou dalšího rozvoje vyřešení globálního ekologického problému. Další důraz je nutné klást na vyřešení

potravinového problému, což podmiňuje vyřešení globálního problému zaostalosti rozvojových zemí. Podmínkou pro vyřešení problému přírodních zdrojů je zase řešení problému ekologie a životního prostředí a trvale udržitelného rozvoje (Jeníček a Foltýn, 2010, str. 10).

Podobně to popisují autoři Ehrlich a Ehrlich (2013), kteří tvrdí, že populace čelí stále většímu komplexu závažných a silně provázaných ekologických problémů (klimatických změn, hrozby pro přežití živočichů a organismů, šíření syntetických chemikálií po celém světě, epidemie, pokles kvality a dostupnosti nerostných zdrojů surovin, včetně vody a půdy). To vše pak spoluvytváří i problém hladu. A podle zmíněných autorů bude právě problém hladu nejzávažnější hrozbou trvalé globální udržitelnosti v příštích desítkách let, a to zejména v konkrétní podobě nutnosti odvracení rozsáhlých hladomorů (Ehrlich a Ehrlich, 2013).

„Globální potravinová a výživová bezpečnost je velkou celosvětovou obavou v době, kdy se svět připravuje uživit rostoucí populaci ze snižující se základny zdrojů, v éře zvýšené nevyzpytatelnosti a nejistoty. (Ehrlich, Ehrlich, 2013)“

Podle Jeníčka (2003) je světový potravinový problém obecně považován za jeden z nejvýznamnějších problémů současného světa. Tento problém je velmi komplexní a má souvislosti ekonomické, sociální, demografické, technologické, politické apod. Velmi podstatná je skutečnost, že je potravinový problém zdrojem napětí a představuje vážnou hrozbu rozvoji společnosti. Vysokou míru různých souvislostí naznačuje i skutečnost, že v globálním měřítku je možné produkovat nadbytek potravin, ale přesto existují rozsáhlé oblasti hladu a podvýživy. Výskyt hladu proto nesouvisí pouze s hojností potravin (Jeníček, 2003).

Autoři Mydlová a Tolmáči (Mydlová, Tolmáči 2013) popisují, že potraviny a výživa ovlivňují životy a vývoj nejen jednotlivců, ale celé společnosti. S výživou se pojí zdravotní, produkční a ekonomická hlediska. Výživa (spotřeba potravin) pak výrazně ovlivňuje stav obyvatelstva, zejména z hlediska fyzického a psychického zdraví.

3.2. Základní charakteristiky potravinového problému

3.2.1. Kvantita potravy

Prvotní otázka, kterou je třeba na úvod před vlastní deskripcí potravinového problému zodpovědět, zní: Je lidstvo schopno vyprodukovat dostatek potravy pro to, aby samo sebe uživilo? Jestliže ne, byl by potravinový problém v určité podobě nevyhnutelný a jeho podstata by primárně spočívala v prostém deficitu potravy *na osobu*. Jestliže ano, existuje potenciální řešení a nabízí se otázka, jak zefektivnit distribuci.

V odborné literatuře (Jeníček, Foltýn 2003: 111) je rozšířen názor, že lidstvo je svou produkcí schopno uživit dvacetimiliardovou populaci. K dnešnímu dni žije na Zemi přes sedm a půl miliardy obyvatel (7.527.119.000 podle statistiky OSN, dostupné z <http://www.worldometers.info/cz/>, 22.8.2017). Možnost globálního řešení potravinového problému tedy v současné době teoreticky existuje.

3.2.2. Komplexnost potravinového problému

Potravinový problém nelze omezit na pouhý nedostatek potravy. Komplexně vzato se tento jev sice vyznačuje absencí potravin, hladomorem a podvýživou u velké části populace na straně jedné, současně však významnou část populace zatěžuje také nadměrný příjem potravy a její nevhodné složení (Jeníček, Foltýn 2003: 111). Databáze World Meters uvádí počet celosvětově podvyživených lidí 734.674.000 a naproti tomu lidí s nadváhou 1.646.865.000 (dostupné z <http://www.worldometers.info/cz/>, 22.8.2017). Uvedený údaj je pouze orientační, přesná čísla by samozřejmě vyžadovala podrobný rozbor kritérií, která byla pro účely uvedené statistiky použita. Tato práce se zabývá touto částí potravinového problému, který se týká akutního nedostatku potravin, což je charakteristické pro rozvojové země.

3.2.3. Hlad

Podle Jeníčka a Foltýna (2010, str. 154) je hlad způsob, kterým tělo signalizuje, že pociťuje nedostatek základních živin, tj. makronutrientů (bílkoviny, tuky, sacharidy), a

vyžaduje jejich přísun. Hlad může vést k podvýživě nebo nesprávné výživě a je rovněž důsledkem nesprávné výživy, ať už z hlediska pravidelnosti přísunu potravy, množství přijímané potravy nebo co do složení potravin.

Podle Fajmona (2015) se světová populace skládá i ze zhruba jedné miliardy lidí, kteří se nacházejí v pásmu hladu, tj. situace, ve které mají trvale problém zajistit si dostatek základních potravin pro vlastní přežití. Další dvě miliardy lidí se pak nachází v pásmu chudoby. To znamená, že sice netrpí hladem, ale jejich životní úroveň je velmi nízká.

Hlad se projevuje hladověním (životem ohrožující skutečností, která je způsobena nedostatečnou potravou z hlediska kvantity a kvality), dále pak chronickým hladem nebo podvýživou (tj. dlouhodobým nedostatkem energie z potravin, který zhoršuje šanci vést zdravý a aktivní život), či jinými formami podvýživy (stavem plynoucím z nedostatku příjmu energie, který je často doprovázen nemocemi a parazity) (Jeníček a Foltýn, 2010, str. 154).

Mydlová a Tolmáči (2013) definují chronický hlad a nedostatečnou výživu jako stav, kdy je příjem potravy u člověka dlouhodobě menší, než jsou jeho minimální energetické požadavky. Takové požadavky jsou ovlivněné věkem, výškou, aktivitou, fyziologickými podmínkami (tj. například nemoc, infekce, těhotenství, kojení apod.) Autoři ještě charakterizují pojem podvýživa jako širší pojem pro různé faktory, které brání dobrému zdraví a jsou způsobené nedostatečným příjmem potravy, či nevyváženou stravou, popř. horší schopností vstřebávat živiny z přijaté potravy.

Podle Ehrlicha a Ehrlicha (2013) je však globální problém hladu ještě vážnější, než se v odborných kruzích hodnotí. Je proto nutné vytvořit strategii pro jeho řešení. Potravinový problém, totiž může mít i další negativní důsledky, které odborná diskuze často nereflktuje. Například nedostatek stopových prvků může postihnout až dvě miliardy dalších lidí. Důraz není kladen ani na jiné důsledky: potenciální dopady na narušení klimatu, zemědělství a rybnářství, zhoršená produkce potravin v důsledku odklonu od spalování fosilních paliv, rychlost klimatických změn, vyčerpání podzemních vod, zhoršování kvality půdy (Ehrlich a Ehrlich, 2013).

O stopových prvcích se zmiňuje i Mezinárodní institut pro výzkum potravinové politiky (2014), který jev jejich nedostatku označuje za skrytý hlad. Stopovými prvky se rozumí vitamíny a minerály. Jejich nedostatek pro lidský organismus má závažné a dlouhotrvající důsledky. Skrytý hlad lidstvo přímo ohrožuje a omezuje jejich fungování ve společnosti. Nemůžou se zapojit do ekonomického a sociálního rozvoje zemí, ve kterých žijí. Nesprávná výživa, špatné zdraví a ztráta produktivity pak přispívá i k poklesu hospodářského růstu a vede k chudobě. Nicméně nejpálčivější podstatou potravinového problému v Africe je nemožnost uspokojení základní biologické potřeby, která obyvatele přímo ohrožuje na životě.

Jeníček (2003) ještě k problematice hladu definuje pojmy rozsah a hloubka hladu, protože dokreslují problematiku hladu a musí být známé pro schopnost řešení tohoto problému. Tento autor využívá definic organizace FAO (viz níže) a hloubkou hladu charakterizuje průměrné množství kilokalorií, které podvyživeným v určité zemi chybí k tomu, aby si při mírném fyzickém zatížení mohli zachovat svoji tělesnou hmotnost. Za kritickou hranici považuje FAO deficit 300 kcal na obyvatele a den. Stejná organizace pak pojmem rozsah hladu chápe kombinaci podílu podvyživených obyvatel a hloubky hladu v určité zemi.

Mydlová, Tolmáči (2013) charakterizují potravinovou nejistotu jako situaci, kdy lidé nemají přístup k dostatečnému množství bezpečných a výživných potravin, a proto nemohou konzumovat dostatek jídla pro zajištění zdravého a aktivního života. Příčinou potravinové nejistoty může být například nedostupnost potravin, kupní síla obyvatelstva, či nevhodné využití potravin domácnostmi.

Mydlová, Tolmáči (2013) pod pojmem zranitelnost hladem vidí pravděpodobnost současného nebo budoucího vystavení jednotlivců nebo skupin hladu. Zranitelnost hladem souvisí se sociálně-ekonomickými, politickými a biofyzikálními procesy, které působí na místní, vnitrostátní a mezinárodní stupnici.

3.2.4. Hloubka hladu

Pojem hloubka hladu označuje průměrné množství kilokalorií, které podvyživeným v určité zemi chybí k tomu, aby si mohli při mírném fyzickém zatížení zachovat svoji tělesnou hmotnost. Tento ukazatel se měří v kilokaloriích na osobu a den. FAO pro rok 2000 uvádí průměrný deficit 300 kcal na obyvatele a den (Jeníček, 2003). Podle údajů FAO dosahuje hloubka hladu nejzávažnějších hodnot v Subsaharské Africe, kde obyvatelstvo poloviny zemí dosahuje deficitu energie většího než 300 kcal na osobu denně (Jeníček, Foltýn, 2010).

3.2.5. Specifický hlad

Jako tzv. specifický neboli skrytý hlad je označován stav způsobený přísunem takové stravy, která neobsahuje dostatečné množství vitaminů a minerálních látek, zejména vitamínu A, jódu, železa, selenu a vitamínu C. Deficity tohoto typu se obvykle vyskytují v případě, kdy strava obyvatel postrádá rozmanitost a nezahrnuje dostatečné množství ovoce, zeleniny, mléčných výrobků, masa, ryb a dalších zdrojů mikroživin (Jeníček, Foltýn, 2010). Na rozdíl od chronické podvýživy je tento jev běžný nejen v rozvojových ale i ekonomicky vyspělých zemích včetně České republiky a jako takový představuje nejrozšířenější formu, kterou lze zahrnout do kategorie podvýživy.

3.2.6. Potravinová potřeba

Jeníček (2003) si z hlediska pojmu potravinová potřeba všímá, že existují rozdíly v této potřebě mezi muži a ženami. Ženy jsou zpravidla drobnější, mají pomalejší metabolismus a méně svalů, takže potřebují i méně energie (v průměru o cca 25 %). Ovšem oproti mužům naopak potřebují více některých důležitých látek. Specifickým obdobím u žen je potom těhotenství, ve kterém ženy potřebují více kalorií, minerálů a vitaminů. Autoři Mydlová a Tolmáči (2013) představují statistiku, podle které jsou ženy postižené hladem a chudobou o mnoho více, než muži, a to i přesto, že jsou primárními výrobci potravin. Je logické, že potravinová potřeba závisí i na tělesné konstituci, hmotnosti, energetickém výdeji a metabolismu, tudíž ji lze označit za velmi individuální nejen v genderovém porovnání.

3.2.7. Chronická podvýživa

Podle Světové zdravotnické organizace představuje podvýživa největší hrozbu světového veřejného zdraví a mimo jiné v celosvětovém měřítku patří k hlavním příčinám dětské mortality (WHO 2017, dostupné z <http://www.who.int/nutrition/en/> 28.8.2017). Jednou z jejích nejrizikovějších forem je tzv. chronická podvýživa, tedy stav zapříčiněný dle FAO trvalým přijímáním nedostatečného množství kalorií pod hladinou spotřeby průměrného člověka, za kterou je od roku 2010 pokládána hodnota 2700 kcal na den, ale současně nad úrovní biologického minima. Jedná se tudíž o stav dlouhodobého nedostatku energie z potravy, který zhoršuje šanci vést zdravý a aktivní život (Jeníček, Foltýn, 2010).

Stav chronické podvýživy podstatné části populace patří spolu s tzv. akutní podvýživou, která je důsledkem náhlého nekontrolovaného úbytku váhy, v důsledku něhož tělo spotřebovává vlastní tkáň (např. při hladomoru nebo onemocněních) k nejzávažnějším následkům potravinového problému bezprostředně ohrožující život milionů lidí.

4. EKONOMICKÁ CHARAKTERISTIKA AFRIKY

4.1. Ekonomický potenciál

Podíl populace Afriky na celosvětové populaci je 16,8 % (údaje platí pro rok 2015). To znamená, že je Afrika druhým nejlidnatějším kontinentem. Prvním nejlidnatějším kontinentem je Asie, kde žije nadpoloviční většina celosvětového obyvatelstva, což je 59,87% (viz tabulka č. 1).

Tabulka č. 1: Počet a podíl obyvatel na světě (rok 2015)

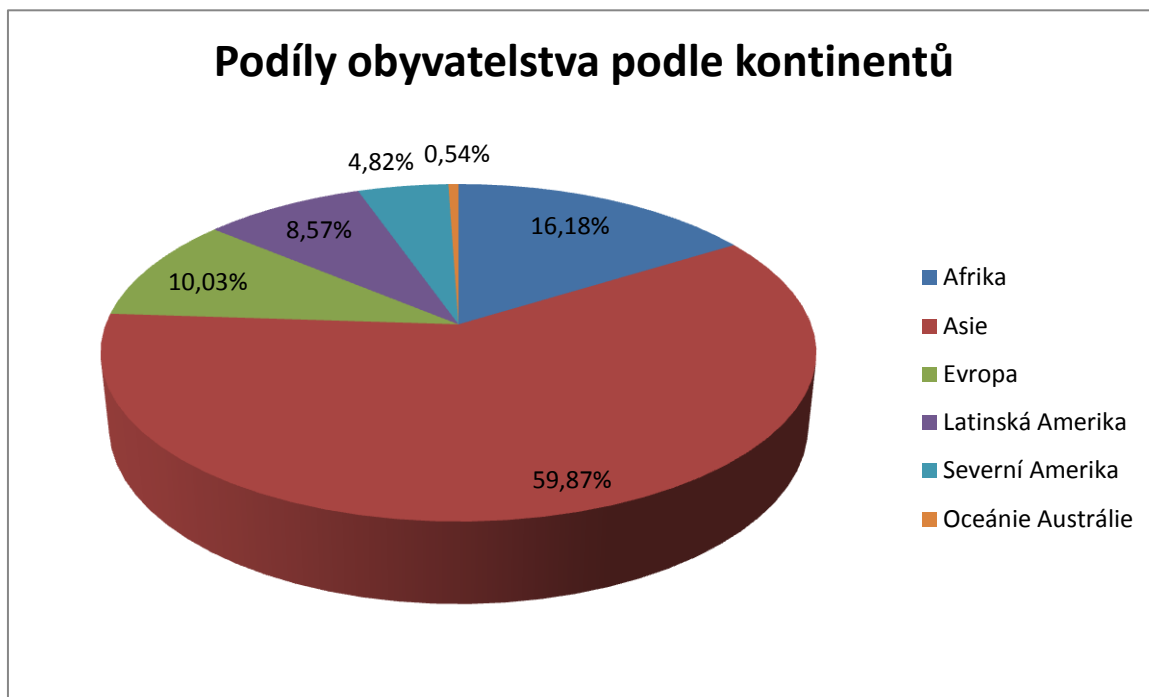
	Počet obyvatel (v tis.)	Podíl (v %)
Svět	7 383 009	100,00%
Afrika	1 194 370	16,18%
Asie	4 419 898	59,87%
Evropa	740 814	10,03%
Latinská Amerika	632 381	8,57%
Severní Amerika	356 004	4,82%
Oceánie Austrálie	39 543	0,54%

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí UNCTAD Handbook of Statistics

2016, dostupné z :<https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population/> (25.10.2017)

Podíly obyvatelstva podle kontinentů pak shrnuje obrázek č. 1. Z přehledu je patrné, že v Africe žije významný podíl celosvětového obyvatelstva převyšující (vyjma Asie) ostatní jednotlivé části světa (Severní a Latinská Amerika jsou posuzovány zvlášť).

Obrázek č. 1: Podíly obyvatelstva podle kontinentů (2015)

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí UNCTAD Handbook of Statistics 2016, dostupné z: [https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population/\(25.10.2017\)](https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population/(25.10.2017))

Tabulka č. 2 zobrazuje počty a podíl obyvatel v jednotlivých regionech Afriky, kdy údaje vztahuje k celé Africe, ale také k celému světu. Z tabulky č. 2 vyplývá, že nejvíce je osídlen region Východní Afriky a region Západní Afriky. Ve východní Africe žije 33,45 % obyvatelstva celého kontinentu, a také 5,41 % celosvětové populace. V západní Africe se jedná o 29,52 % populace Afriky, což je 4,78 % celosvětové populace. Nejméně je osídlena Jižní Afrika (tj. 5,31 % vůči celkové populaci Afriky a 0,86 % vůči celosvětové populaci).

Tabulka č. 2: Počty a podíly obyvatel v regionech Afriky (2015)

	Počet obyvatel	Vůči Africe	Vůči světu
Východní Afrika	399 458	33,45%	5,41%
Střední Afrika	153 743	12,87%	2,08%
Severní Afrika	225 136	18,85%	3,05%
Jižní Afrika	63 420	5,31%	0,86%
Západní Afrika	352 614	29,52%	4,78%

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí UNCTAD Handbook of Statistics 2016, dostupné z: [https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population/\(25.10.2017\)](https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population/(25.10.2017))

Údaje o populaci jsou vypovídající zejména ve spojení s daty o rozloze jednotlivých kontinentů a jednotlivých regionů Afriky. Celá Afrika zaujímá 22,51 % rozlohy světové rozlohy a její nejrozlehlejší regionem je Severní Afrika (tj. s rozlohou v podílu 28,12 %). Rozlehlejší než Afrika je pouze kontinent Severní a Jižní Ameriky (tj. 30,26 %).

Tabulka č. 3: Rozloha světových kontinentů a regionů Afriky

Rozloha (v tis. hektarů)	Absolutní vyjádření	Podíl
Afrika	3 031 864	22,51%
Východní Afrika	636 193	20,98%
Střední Afrika	661 266	21,81%
Severní Afrika	852 470	28,12%
Jižní Afrika	267 283	8,82%
Západní Afrika	614 652	20,27%
Jižní a Severní Amerika	4 075 139	30,26%
Asie	3 197 641	23,75%
Evropa	2 305 772	17,12%
Oceánie	856 143	6,36%

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných FAO, dostupné z:

[http://www.fao.org/faostat/en/#data/RL\(25.10.2017\)](http://www.fao.org/faostat/en/#data/RL(25.10.2017))

4.2. Ekonomická síla

Ekonomická síla Afriky je posouzena prostřednictvím celkového hrubého domácího produktu v roce 2015. Z údajů v tabulce č. 3 vyplývá, že Afrika se podílela na celosvětovém HDP z 3,11 % (do této kategorie rozvojových zemí Afriky jsou zařazené všechny země Afriky). Ve srovnání s ostatními regiony světa se jedná o nepříliš příznivý výsledek. Nejlépe si vedla Asie (rozvojové země) s podílem 29,38 % na celkovém HDP, dále vyspělé země v Americe s podílem 26,10 % a vyspělé země Evropy v podílu 22,96 %.

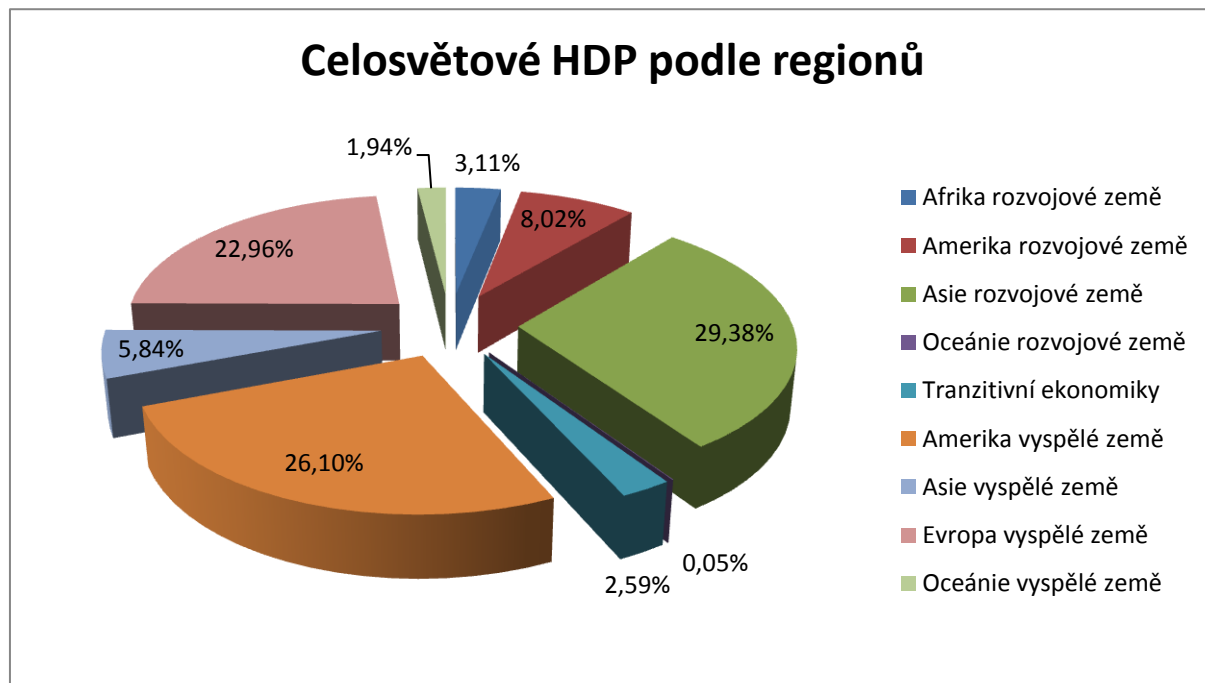
Tabulka č. 4: HDP v běžných cenách (mil. USD)

Celkový hrubý domácí produkt v mil. USD (rok 2015)		
Svět	74753058	100,00%
Afrika rozvojové země	2327736	3,11%
Amerika rozvojové země	5995108	8,02%
Asie rozvojové země	21965023	29,38%
Oceánie rozvojové země	39265	0,05%
Tranzitivní ekonomiky	1934524	2,59%
Amerika vyspělé země	19512578	26,10%
Asie vyspělé země	4366078	5,84%
Evropa vyspělé země	17165290	22,96%
Oceánie vyspělé země	1447456	1,94%

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí UNCTAD Handbook of Statistics 2016, dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf (25.10.2017)

Graficky je tento stav znázorněn na obrázku č. 2. Z uvedeného zobrazení názorně vyplývá, že se Afrika na celosvětovém hrubém domácím produktu podílí v relativně velmi nízké míře.

Obrázek č. 2: Celosvětové HDP podle regionů za rok 2015 (%)

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí UNCTAD Handbook of Statistics 2016, dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf (25.10.2017)

Tabulka č. 4 zevrubně představuje stav hrubého domácího produktu v jednotlivých regionech Afriky, a to vůči celkovému HDP Afriky, a také vůči celkovému světovému HDP. Z tohoto hlediska je nejrozvinutějším regionem severní Afrika, která se na celkovém hrubém domácím produktu Afriky podílí z 32,49 %. Západní Afrika v tomto jako region dosahuje podílu 28,73 % z celé Afriky. Nejhůře si v tomto ohledu vede region střední Afriky (tj. 11,03 % z hrubého domácího produktu celé Afriky). Na celosvětovém hrubém domácím produktu se potom jednotlivé regiony Afriky podílí pouze minimálně. Nejlepší výkonnost má v tomto smyslu region severní Afriky s podílem 1,01 %.

Tabulka č. 5: HDP v běžných cenách v regionech Afriky (2015)

Regiony Afriky	HDP (v mil. USD)	Vůči Africe	Vůči světu
Východní Afrika	298317	12,82%	0,40%
Střední Afrika	256654	11,03%	0,34%
Severní Afrika	756246	32,49%	1,01%
Jižní Afrika	347850	14,94%	0,47%
Západní Afrika	668669	28,73%	0,89%

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí UNCTAD Handbook of Statistics 2016, dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf (25.10.2017)

4.3. Ekonomická úroveň

Ekonomická úroveň je vyjádřena ukazatelem hrubého domácího produktu na obyvatele. V roce 2015 si nejlépe vedl region Jižní Afriky, který následoval region Severní Afriky. U ostatních regionů je patrné, že jejich ekonomická úroveň je několikanásobně slabší, než je tomu v případě zmíněných regionů.

Tabulka č. 6: HDP na obyvatele v regionech Afriky

HDP na obyvatele (v USD)	2015
Východní Afrika	758
Střední Afrika	1 689
Severní Afrika	3 386
Jižní Afrika	5 554
Západní Afrika	1 893

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí UNCTAD Handbook of Statistics 2016, dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf (25.10.2017)

Údaje doplňují i informace o ekonomické úrovni v ostatních světových regionech (ekonomikách). Největší úroveň hrubého domácího produktu dosahuje Amerika ve vyspělých zemích. Naopak nejhorší úroveň je patrná právě v Africe.

Tabulka č. 7: HDP na obyvatele v ekonomikách

HDP na obyvatele (v USD)	2015
Svět	10 173
Afrika rozvojové země	1 965
Amerika rozvojové země	9 525
Asie rozvojové země	5 263
Oceánie rozvojové země	3 726
Tranzitivní ekonomiky	6 360
Amerika vyspělé země	53 959
Asie vyspělé země	32 428
Evropa vyspělé země	32 924
Oceánie vyspělé země	50 792

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí UNCTAD Handbook of Statistics 2016, dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf (25.10.2017)

4.4. Dynamika růstu

Dynamika růstu je zaznamenávána jako meziroční změna, tedy vývoj reálného HDP v roce 2015. V rámci tohoto ukazatele si vedla Afrika (do kategorie rozvojové země patří opět všechny země Afriky) mírně nad celosvětovým průměrem, tj. došlo zde k růstu o 2,8 % (zatímco celosvětově byl tento ukazatel na úrovni 2,5 %). Tento výsledek Afriky je například lepší než výsledek vyspělých zemí Ameriky, či vyspělých zemí Oceánie, popř. rozvojových zemí Ameriky.

Tabulka č. 8: Reálný HDP v regionech světa

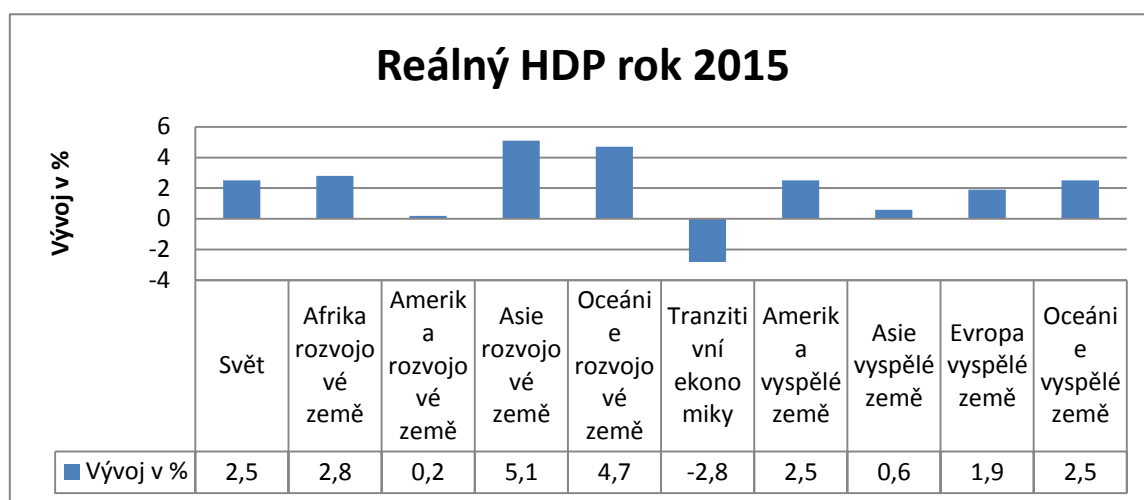
Reálný hrubý domácí produkt v % (rok 2015)	
Svět	2,5
Afrika rozvojové země	2,8
Amerika rozvojové země	0,2
Asie rozvojové země	5,1
Oceánie rozvojové země	4,7
Tranzitivní ekonomiky	-2,8
Amerika vyspělé země	2,5

Asie vyspělé země	0,6
Evropa vyspělé země	1,9
Oceánie vyspělé země	2,5

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí UNCTAD Handbook of Statistics 2016, dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf (25.10.2017)

Obrázek č. 3 tento stav zobrazuje. Je patrné, že v některých regionech docházelo k poklesu reálného HDP, či pouze k malé míře růstu.

Obrázek č. 3: Reálný HDP rok 2015

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí UNCTAD Handbook of Statistics 2016, dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf (25.10.2017)

Následující tabulka č. 9 se potom blíže věnuje reálnému HDP v jednotlivých regionech. Celkové míře růstu nejvíce prospěl vývoj ve východní Africe (tj. o 4,7 %). Naopak nejméně vývoj v jižní Africe (tj. o 1,4 %).

Tabulka č. 9: Reálný HDP v regionech Afriky

Reálný HDP v regionech Afriky (v %)	
Východní Afrika	4,7
Střední Afrika	2,3
Severní Afrika	2,8
Jižní Afrika	1,4
Západní Afrika	3,3

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí UNCTAD Handbook of Statistics 2016, dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en (25.10.2017)

Tabulka č. 10: Meziroční změna reálného HDP (v %) ekonomikách světa

Meziroční změna reálného HDP (v %)	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Svět	4,1	2,9	2,2	2,1	2,5	2,5
Afrika rozvojové země	5,2	1,1	5,6	2,1	3,7	2,8
Amerika rozvojové země	5,9	4,7	3,1	2,7	1,4	0,2
Asie rozvojové země	8,7	7,1	5,2	5,5	5,6	5,1
Oceánie rozvojové země	4,1	3,7	2,7	2,2	3,6	4,7
Tranzitivní ekonomiky	4,7	4,6	3,2	2,1	0,8	-2,8
Amerika vyspělé země	2,6	1,7	2,2	1,5	2,4	2,5
Asie vyspělé země	4,7	-0,3	1,8	1,7	0	0,6
Evropa vyspělé země	2,1	1,8	-0,3	0,3	1,4	1,9
Oceánie vyspělé země	2,2	3,5	2,5	2,5	2,8	2,5

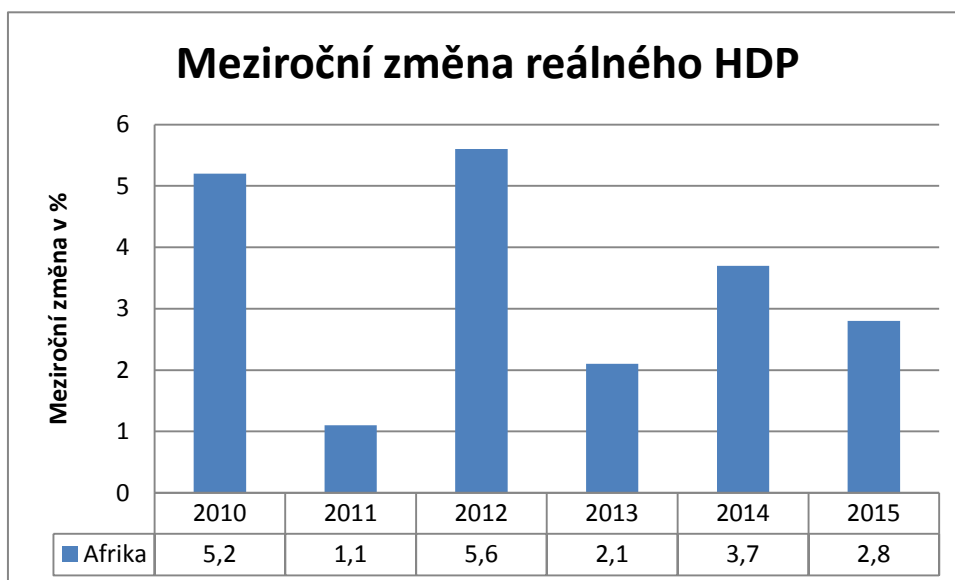
Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí UNCTAD Handbook of Statistics 2016, dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en (25.10.2017)

Tabulka č. 11: Meziroční změna reálného HDP (v %) v regionech Afriky

Meziroční změna reálného HDP (v %)	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Východní Afrika	7,9	7,4	9,3	6,3	6	4,7
Střední Afrika	4,7	3,6	7	3	5,8	2,3
Severní Afrika	4,4	-6	6,6	-3,2	1,3	2,8
Jižní Afrika	3,3	3,4	2,4	2,6	1,8	1,4
Západní Afrika	7,1	4,8	5,1	5,7	6,1	3,3

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí UNCTAD Handbook of Statistics 2016, dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en (25.10.2017)

Obrázek č. 4: Meziroční změna reálného HDP

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí UNCTAD Handbook of Statistics 2016, dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf (25.10.2017)

5. POTRAVINOVÝ PROBLÉM – TEORETICKÁ ČÁST

5.1. Historický vývoj vnímání potravinového problému

Kategorie globálních problémů začala být na široké a odborné úrovni diskutována až po druhé světové válce. Nicméně už první světová válka a hospodářská krize ve třicátých letech naznačila, že se nejzávažnější problémy lidstva globalizují. V dnešní době už se svět vyvíjí natolik dynamicky, že je složitá i samotná kategorizace a identifikace těchto problémů se stává velmi obtížnou záležitostí (Jeníček a Foltýn, 2010, str. 4).

Autor Fajmon (Fajmon 2015) si všímá, že potravinový problém je na to, jaká je mu věnována pozornost, mnohem závažnější, což si často obyvatelé rozvinutých zemí neuvědomují, protože žijí v relativním blahobytu. Jeho závažnost a potencialita dalšího zhoršování je však zřetelně patrná z celé řady objektivních ukazatelů. Např. jen od roku 2005 do roku 2008 stouply ceny základních potravinářských komodit o 83 %. (Fajmon 2015). Hladové demonstrace (hladové bouře) se konaly ve více než 30 zemích světa. Zvýšení cen základních potravinářských komodit, totiž mělo za následek, že bylo do pásma hladu uvrženo dalších 100 milionů lidí z původního pásma chudoby.

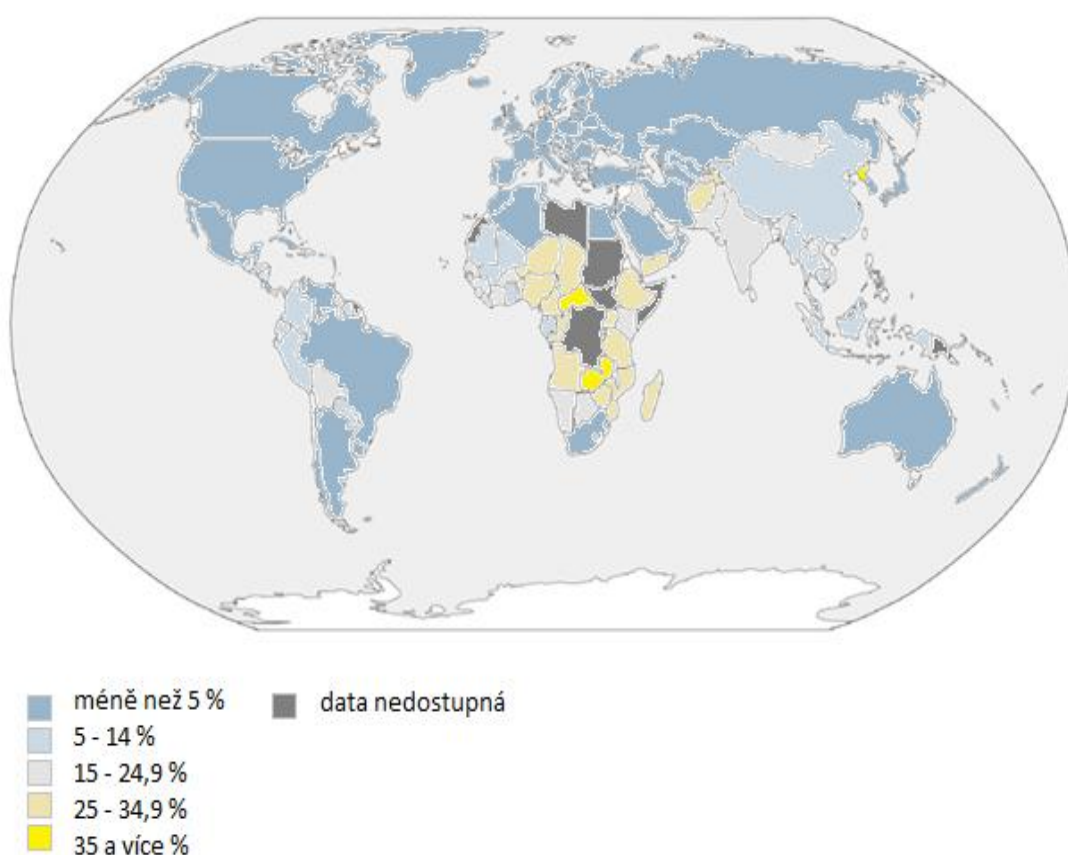
Závěrem lze uvést tvrzení Mydlové a Tolmáčiho (2013), tedy že hlad ve světě vždy byl, je a v nějakém rozsahu bude i v budoucnosti. Jedná se o globální vícerozměrný problém, který bude v praxi velmi obtížně zcela řešitelný. Nicméně lze předpokládat, že existují dosud nevyčerpané možnosti, jak příčiny tohoto nežádoucího jevu podrobně vysledovat, popsat, reagovat na ně a zefektivnit nebo zavést některá nová opatření a procesy, což v konečném důsledku může vést ke zmírnění následků tzv. potravinového problému. Zejména to má být účelem této práce.

5.2. Geografické vymezení potravinového problému

Je nasnadě, že nedostatek potravin, podvýživa nezanedbatelné části populace a další znaky charakteristické pro potravinový problém, mají úzkou provázanost s ekonomickými možnostmi a nejcitelněji se proto týkají rozvojových zemí. Jak dovozuje např. Jeníček (2003), z hlediska řešení potravinového problému je klíčové jeho vyřešení v Africe a

v Asii, kde je největší podíl světové populace zařazován do kategorie podvyživeného obyvatelstva. Mydlová a Tolmači (2013) řadí k regionům, které jsou do budoucna potenciálně nejvíce ohrožené hladem asijské a africké země. V Asii se jedná zejména o Indii, Pákistán, Afghánistán a Bangladéš. V Africe, kde je nyní situace nejzávažnější, pak o země saharské a subsaharské Afriky. Naopak je možné uvést, že se daří zlepšovat situaci v Číně a některých regionech Latinské Ameriky. Počet podvyživených osob v jednotlivých zemích světa v roce 2015 zobrazuje Obrázek č. 1:

Obrázek č. 5: znázornění počtu podvyživených (v %) v jednotlivých zemích v r. 2015

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí International Food Policy Research Institute, dostupné z <http://www.ifpri.org/topic/global-hunger-index> (27.8.2017)

Z uvedeného je zřejmé, že pomyslné těžiště potravinového problému a současně klíč k jeho možnému řešení leží v Africe a v Asii. Nalezení řešení pro tyto hladem nejvíce zasažené regiony by bylo možné chápat jako razantní zmírnění nebo dokonce úplnou eliminaci tohoto problému v globálním měřítku.

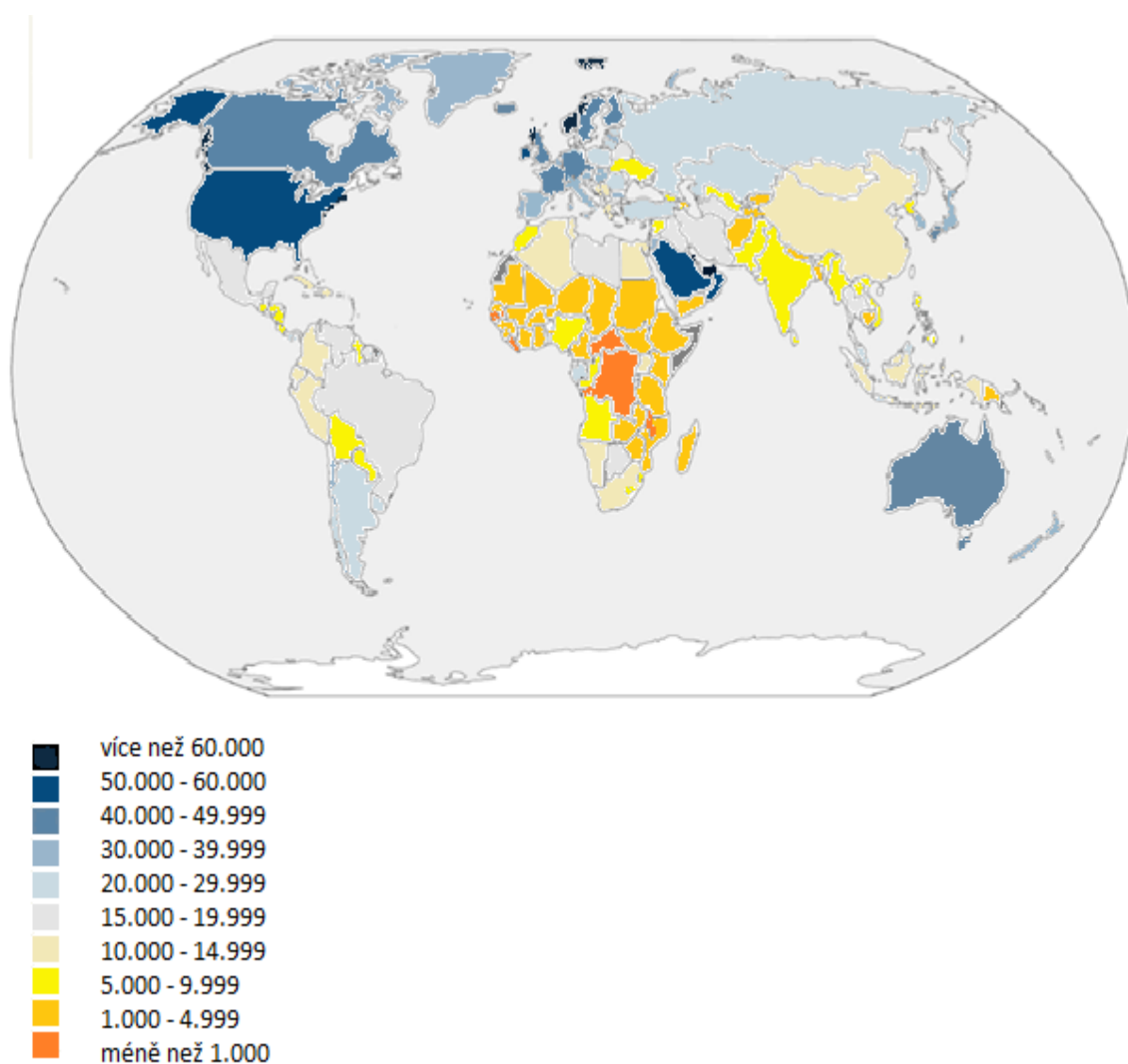
V souvislosti s definicí tzv. potravinového problému a popisem faktorů, které jej předurčují, je třeba zodpovědět otázku, co mají země, které zužuje hlad a podvýživa společného a čím se naopak odlišují od zemí, kde nedostatek potravin nepředstavuje závažnější téma, hrozbu či překážku dalšího rozvoje. Výzkumná část této práce je dále strukturována na ekonomické, demografické a politické charakteristiky. Spolu s tím bude pozornost věnována i schopnosti zemědělského využití půdy.

5.3. Ekonomický kontext potravinového problému

Jak bylo pojednáno výše, není překvapivé, že nedostupnost základních potravin a z ní vyplývající hlad, hladomor a stav dlouhodobé chronické podvýživy podstatné části populace souvisí s ekonomickými možnostmi země. Zajištění této základní biologické potřeby lze chápat jako naprostou politickou prioritu všech vlád, předpoklad samotné existence společnosti i rozvoje ve všech oblastech. Jak moc však souvisí ekonomická výkonnost jednotlivých zemí s potravinovým problémem? Lze předpokládat, že ekonomicky silné a prosperující země jsou schopny potravu efektivněji vyrobit, případně si mohou dovolit ji v potřebném množství dovézt a zaplatit za ni. Znamená to však v *protikladu*, že všechny rozvojové a hospodářsky slabé země mají z povahy věci obtíže uspokojit poptávku svého obyvatelstva po základních potravinách? Formulujme tuto otázku jako hypotézu.

Obrázek č. 6 globální srovnání ukazuje ekonomickou výkonnost v HDP přepočteno na obyvatele. Tento ukazatel byl zvolen s vědomím, že se nejedná o jediný relevantní ekonomický údaj, nicméně pro účely této práce a pro zodpovězení výzkumných otázek, jimiž se zabývá, se jedná o ukazatel vypovídající.

Obrázek č. 6: Znáornění hospodářské výkonnosti v r. 2015 v HDP *na obyvatele* (podle parity kupní síly v amerických dolarech)

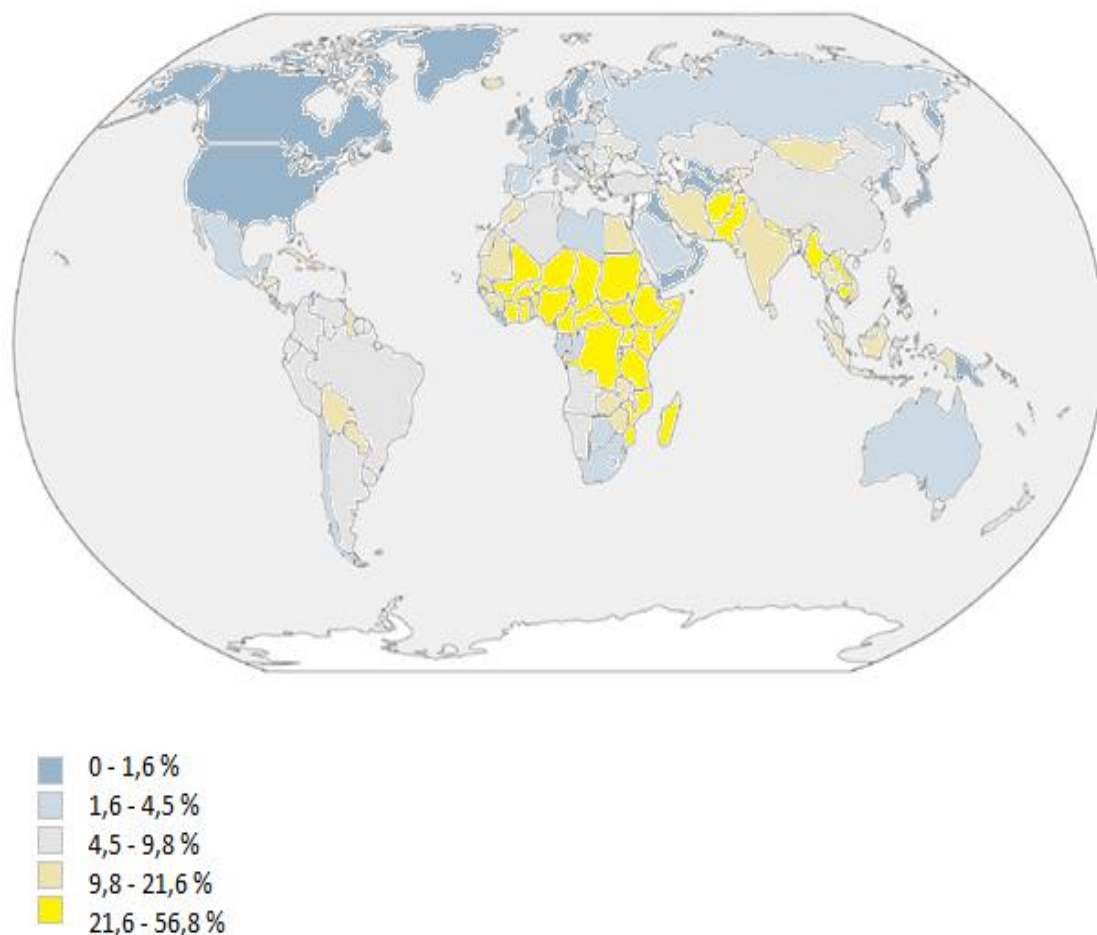

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných Mezinárodním měnovým fondem, dostupné z http://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD (27.8.2017)

Nelze opomenout, že produkce základních potravin závisí primárně na činnosti agrárního sektoru, jeho možnostech a efektivitě. Provázanost národní ekonomiky a zemědělství v globálním kontextu vyplývá z Obrázku č. 3. Je pochopitelné, že každá země disponuje jiným přírodním bohatstvím, rozhodující rozdíly jsou přirozeně dány i příslušným podnebným pásmem, nicméně k zodpovězení výzkumné otázky, co mají země postižené potravinovým problémem společného, je podle přesvědčení autorky na místě věnovat

pozornost i tomuto kritériu, které předchází ekonomickou charakteristiku jednotlivých zemí dále dokresluje.

Obrázek č. 7: Znázornění podílu agrárního sektoru na HDP (v %) v r. 2015

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných institucí Forum for Agricultural Risk Management, dostupné z

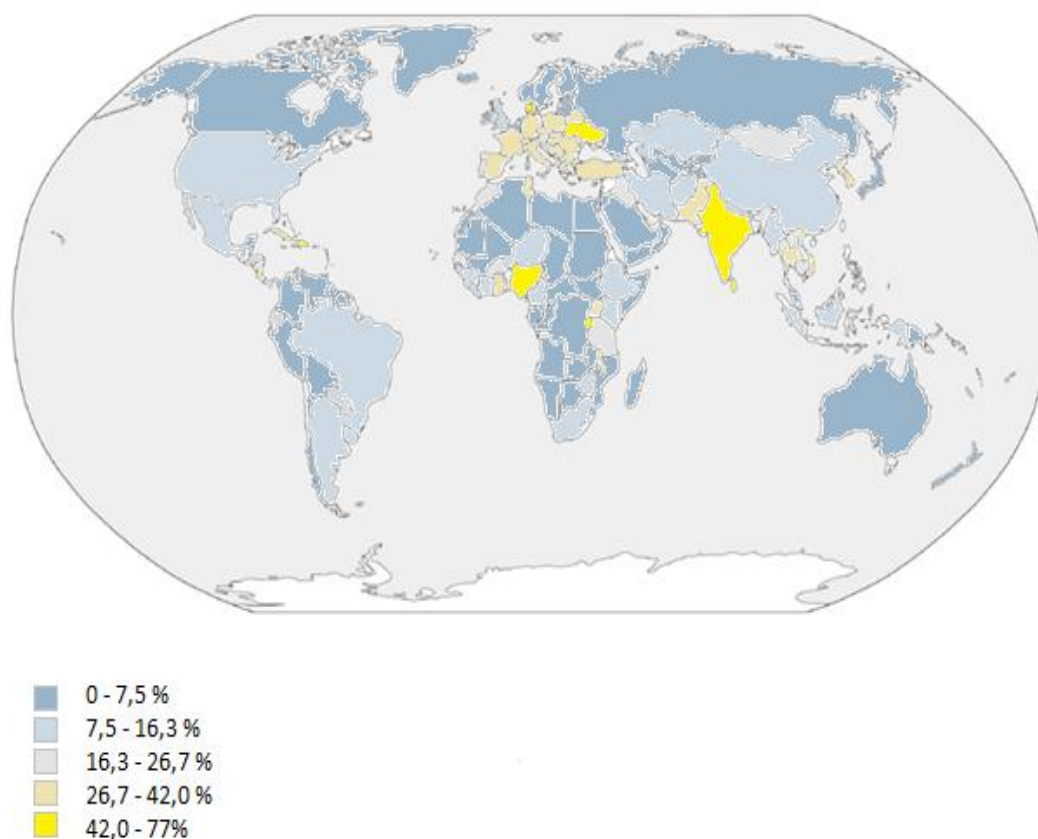
<http://www.agriskmanagementforum.org/content/remote-sensing-evapotranspiration-new-tool-early-warning-drought-and-food-crises> (29.8.2017)

Podle autorky Doležalové (Doležalová, 2016) je pro potravinový problém rozhodující produktivita zemědělství. Lze souhlasit i s tvrzením, že v hladem nejvíce zasažených zemích, zejména v Africe, je v zájmu zvýšení produktivity místních farmářů nezbytné uskutečnit rozsáhlé sektorové investice. To však naráží na problém slabé ekonomiky, která takových investic není schopna. Objevuje se paradox producentů potravin, který spočívá v tom, že (podle statistik OSN) představují polovinu hladovějících obyvatel světa drobní

zemědělci. Produktivita včetně maximalizace využití obdělávatelné půdy je proto klíčovým ukazatelem souvisejícím s tzv. udržitelnou intenzifikací, což v praxi znamená takové zvýšení produkce, aby využívané zdroje (půda, voda, energie a biodiverzita) byly plně využity, nikoliv však zničeny nebo ohroženy pro jejich další budoucí využití. Jedním ze způsobů, jak takového výsledku dosáhnout, je racionální management ochrany půdy a vodních zdrojů a uchování rozmanitosti plodin (Doležalová, 2016).

Pro porovnání agrární efektivity v globálním měřítku je věnována pozornost také množství obdělávané půdy v jednotlivých zemích. Ukazatel (percentuelní vyjádření) byl zvolen s vědomím, že i v tomto případě může být do značné míry relativizován přírodními podmínkami, v kontextu výše uvedených zjištění však představuje další důležitou a dále upřesňující informaci.

Obrázek č. 8: Znárodnění podílu zemědělsky obdělávané půdy (v %) v r. 2015:

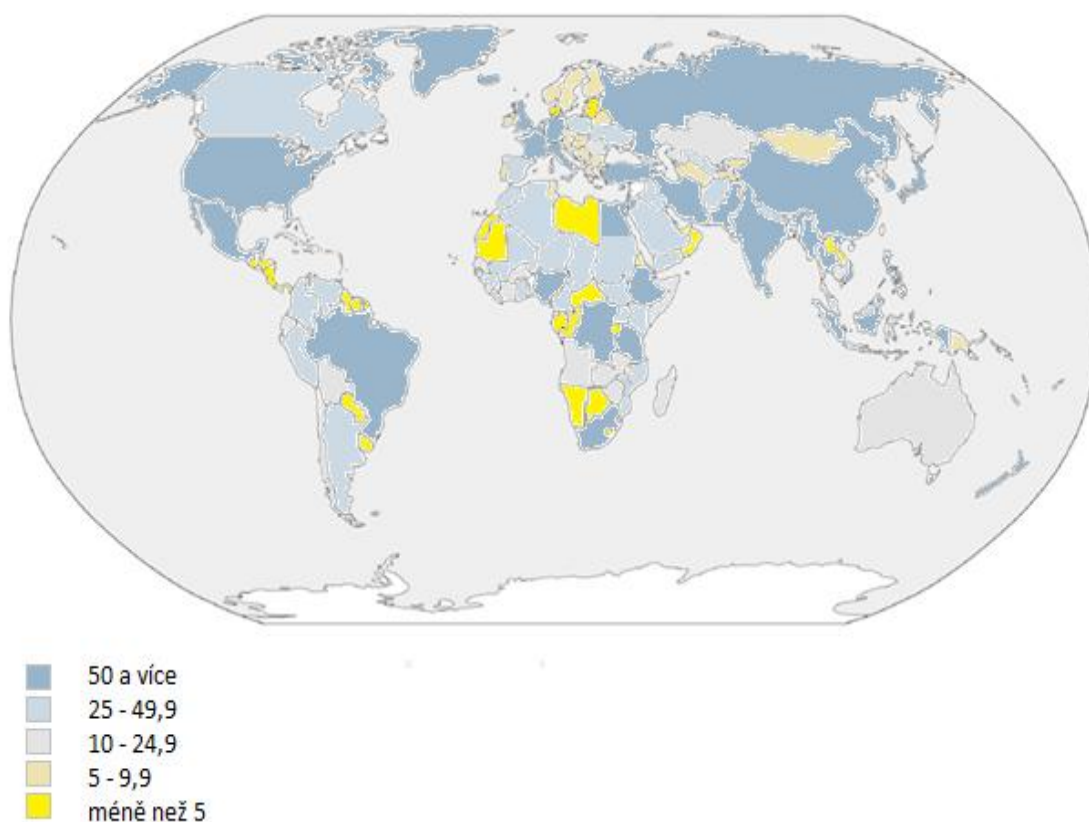
Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných FAO, dostupné z <http://www.fao.org/docrep/006/Y4683E/y4683e09.htm#TopOfPage> (29.8.2017)

Uvedené charakteristiky potvrzují závěr, že problematika podvýživy obyvatelstva, slabé hospodářské výkonnosti a dominantní role zemědělství v národním hospodářství se geograficky takřka 100% překrývají. S výjimkami, o nichž bude pojednáno dále, lze také konstatovat, že těmto státům je vlastní i nízká míra zemědělského využívání půdy, což však může být dáno nejen neschopností, ale čistě přírodními podmínkami.

5.4. Demografická charakteristika

Vysoký počet obyvatel a z něj vyplývající poptávka vysoce převyšující nabídku představuje spolu s vysokým populačním přírůstkem další faktor, který způsobuje deficit základních potravin, tedy projevuje se potravinovým problémem. Je zde však přímá úměra? Zjištění, zda závažnost potravinového problému přímo souvisí s množstvím obyvatel příslušné země, vyplývá z níže uvedeného globálního srovnání. Jedná se o přehled počtu obyvatel v absolutních hodnotách, proto je třeba vzít v úvahu i rozlohu zemí.

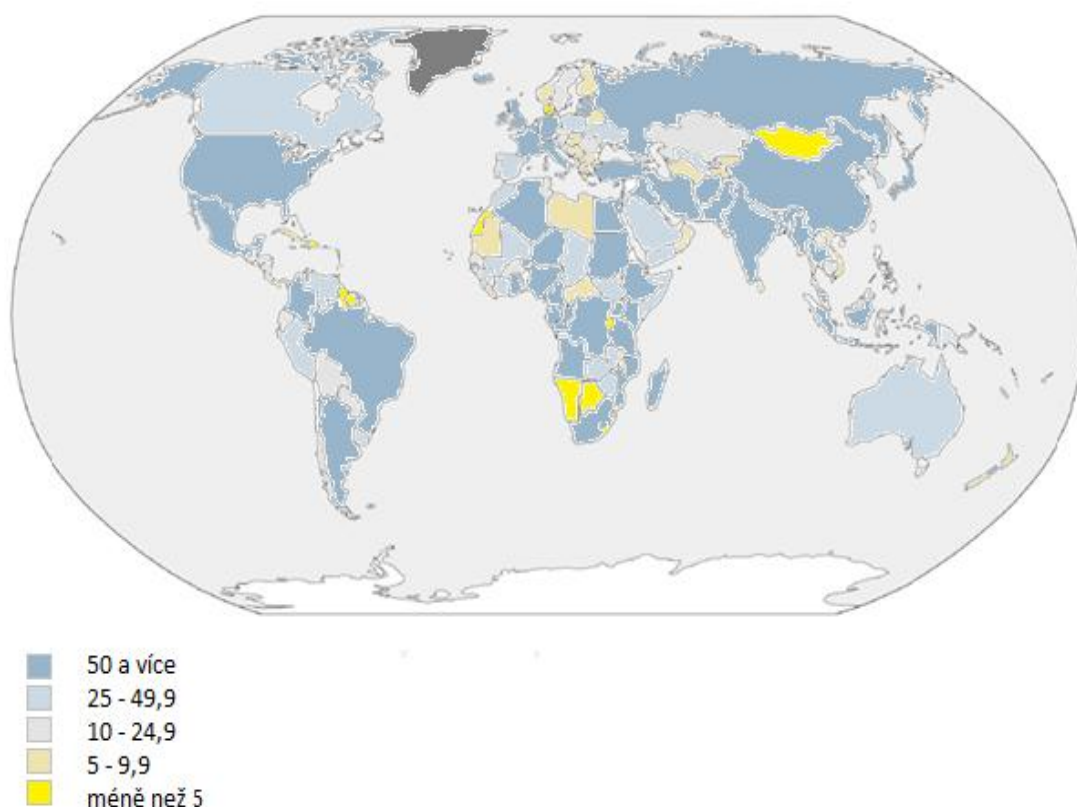
Obrázek č. 9: Znárodnění počtu obyvatel v jednotlivých zemích světa (v milionech) v r. 2015:

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných Population Reference Bureau, dostupné z <http://www.prb.org/Publications/Datasheets/2015/2015-world-population-data-sheet/world-map.aspx#map/world/population/2015> (24.8.2017)

Dynamika populačního přírůstku charakteristická pro některé rozvojové země, tzv. populační exploze, je promítnuta do přehledu, který podle dosavadního vývoje vyobrazuje předpokládaný stav populace jednotlivých zemí světa v roce 2050. Tento ukazatel byl zvolen s vědomím, že se jedná pouze o predikci, která může být v důsledku různých faktorů nakonec odlišná od reality, nicméně v současné době se na základě dostupných dat jeví jako nejpravděpodobnější.

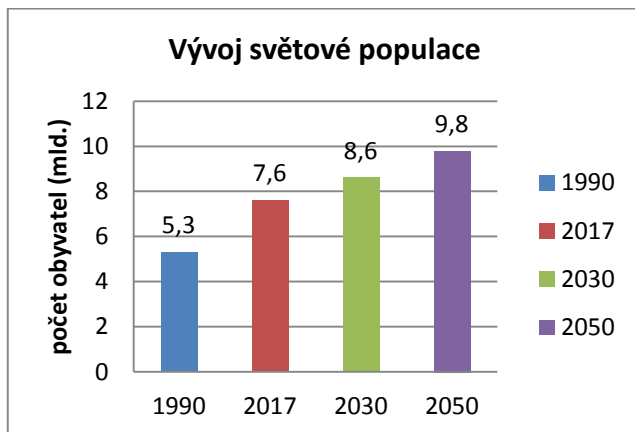
Obrázek č. 10: Znázornění předpokládaného počtu obyvatel v jednotlivých zemích světa (v milionech) v r. 2050:

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných Population Reference Bureau, dostupné z <http://www.prb.org/Publications/Datasheets/2014/2014-world-population-data-sheet/world-map.aspx#map/world/population/2050e> (24.8.2017)

Graficky lze celosvětový nárůst populace na základě údajů OSN vyjádřit takto:

Obrázek č. 11: Grafické znázornění růstu celosvětové populace

Pozn.: rok 2030 – 2050 prognóza OSN pro rok 2017 při střední úrovni fertility;

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných OSN, dostupné z

<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=57028#.WZ1nDD5JaUI>

Z uvedených charakteristik vyplývá, že potravinový problém se ve své nejvyšší intenzitě objevuje v zemích, které vykazují nejslabší hodnoty HDP na obyvatele a jejichž hospodářství je nejvíce závislé na zemědělství. Významnou míru korelace je možné vysledovat i u podílu zemědělsky obdělávané půdy, je však třeba odhlédnout od rozlohy velkých zemí s relativně nízkou hustotou zalidnění (Rusko, Kanada, Austrálie), které mají v rámci tohoto ukazatele jinou vypovídací hodnotu. Dá se předpokládat, že důvody nevyužití půdy k zemědělským účelům souvisí v případě těchto zemí spíše s nižším počtem obyvatel, nižší hustotou zalidnění a nižší potravinovou potřebou, než s technologickou nevyspělostí, nehledě k dalším (např. ekologickým) faktorům.

Nelze naopak konstatovat přímou souvislost potravinového problému s počtem obyvatel v absolutních číslech. Nejvíce zalidněné země světa (mimo jiné Čína a Indie) nepatří k zemím s nejvyšším podílem podvyživených. Toto kritérium samo o sobě k potravinovému problému nepředurčuje. Vyšší míru korelace je možné dovozovat v případě dynamiky populačního růstu.

Všechna kritéria, u nichž je shledána souvislost s potravinovým problémem, jsou charakteristická pro Afriku, zejména její subsaharskou část, v případě asijských zemí se

jedná spíše o ojedinělé případy. Sever afrického kontinentu (státy Maghrebu, Egypt) a stejně tak jih (Jihoafrická republika) se ve většině zvolených ukazatelů od ostatních afrických zemí odlišují.

V podstatně menší míře než tomu je v Africe případně v Asii lze o určité eventuelní potencialitě potravinového problému hovořit jen u některých zemí Latinské Ameriky. V případě ostatních částí světa (Evropa, Amerika, Austrálie, většina Asie) se uvedená kombinace faktorů, tzn. slabá ekonomická výkonnost, vysoký podíl agrárního sektoru na HDP, nízká míra zemědělského využívání půdy, populační boom ani extrémně vysoký počet podvyživených prakticky neobjevuje.

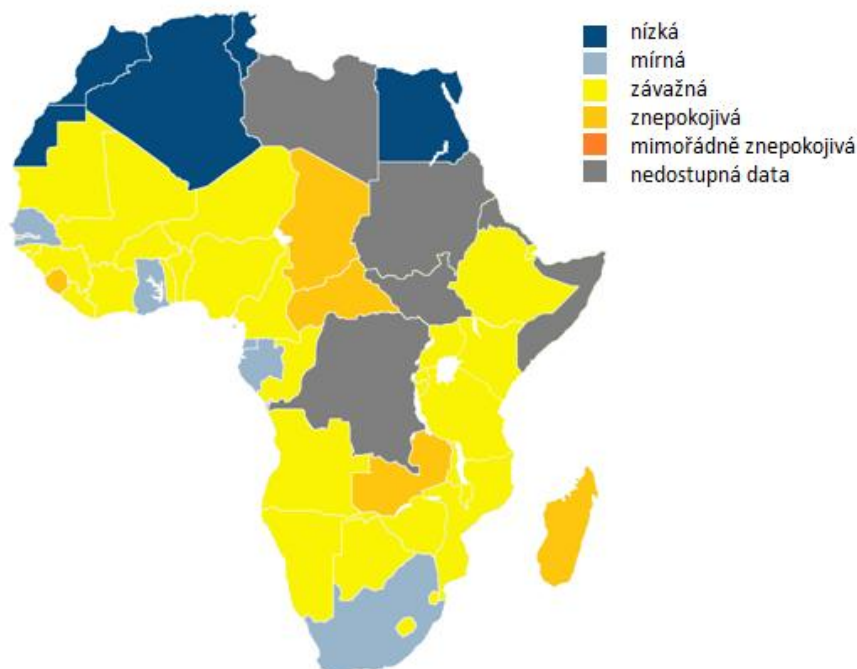
6. POTRAVINOVÝ PROBLÉM AFRIKY

6.1. Geografická charakteristika Afriky

6.1.1. Geografické vymezení

Geografická a ekonomická pozice afrických zemí ve světovém kontextu je zřetelně patrná z výše uvedených údajů a zobrazení. I přes některé rozdílnosti a specifika je možné konstatovat, že ve svém průměru za ostatním světem spíše zaostávají, a že země, o kterých to neplatí, jsou výjimkou. Podle většiny autorů (např. Kuna, 2013) představuje potravinový problém v Africe základní překážku rozvoje tohoto kontinentu. Nelze přehlédnout enormní podíl chronicky podvyživených osob ani fakt, že energetická hodnota zásob (potravin) určených k přímé spotřebě na osobu a den je v průměru a mezikontinentálním porovnání nejnižší na světě. Z ekonomických i ostatních údajů, které jsou v rámci výše uvedených srovnání zohledněny, tedy vyplývá, že faktorů ovlivňujících potravinový problém v Africe je více a jejich povaha je přírodní i společenská.

Obrázek č. 12: Znázornění úrovně hladu v Africe podle globálního indexu hladu v r. 2015:

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných FAO, dostupné z <http://www.fao.org/hunger/en/>

Mezinárodní institut pro výzkum potravinové politiky (2014) využívá pro hodnocení potravinového problému a měření hladu vlastní metriku v podobě Globálního indexu hladu. Tento se skládá ze tří ukazatelů: podílu osob, které trpí podvýživou, dále pak podílem dětí mladších pěti let, které trpí podváhou. Posledním ukazatelem je míra úmrtnosti dětí mladších pěti let. Podle výsledku indexu se pak země zařazují do skupin: nízká úroveň hladu, mírná úroveň hladu, závažná úroveň hladu, znepokojivá úroveň hladu, mimořádně znepokojivá úroveň hladu. Každá ze tří složek je v GHI¹ zastoupena stejným dílem. V roce 2014 do kategorie zemí s nízkou úrovní hladu patřilo celosvětově 44 zemí, do kategorie zemí s mírnou úrovní hladu spadalo 21 zemí, závažná úroveň hladu panovala v 39 zemích, dále pak znepokojivá úroveň hladu byla ve 14 zemích. V poslední (nejkrajnější) kategorii mimořádně znepokojivé úrovní hladu byly zařazeny dvě země (Mezinárodní institut pro výzkum potravinové politiky, 2014).

Na africkém kontinentě panovala v roce 2015 nejhorší situace v souvislosti s hladem (podle Global Hunger Index, 2015) ve Středoafrické republice (hodnota 46,9), v Čadu (hodnota 46,4), Zambii (hodnota 41,1), tedy převážně v zemích centrální části. Dále je nutné zmínit, že Demokratická republika Kongo dosahovala v roce 2011 nejhoršího výsledku v rámci tohoto sledovaného indexu, ale v roce 2015 zde nebylo možné měření provést, a na základě jiných podpůrných kritérií lze předpokládat, že i tato země vykazuje velmi špatný výsledek. Ve všech případech se jedná o ekonomicky problematické země s relativně nízkou mírou HDP, s vysokým podílem zemědělství a prvovýroby na nevýkonné ekonomice a se zřetelným populačním přírůstkem.

Z hlediska demografie představuje neustálý dynamický nárůst obyvatelstva do oblastí postižených nedostatkem potravy a nevýkonného zemědělství fatální problém. Jak je pojednáno výše, Organizace Spojených národů (United Nations, 2015) popisuje, že celosvětová populace dosáhla v roce 2015 celkového počtu obyvatel 7,3 miliard osob. Podle projekce této organizace má být v roce 2100 dosaženo úrovně 11,213 miliard osob. V Africe žilo v roce 2015 celkem 1,186 miliardy lidí, ale v roce 2030 to má být 1,679 miliardy, v roce 2050 pak 2,478 miliardy a v roce 2100 dokonce 4,387 miliardy osob. Ze

¹ GHI – Global Hunger Index (globální index hladu) – ukazatel zahrnující kromě poměru obyvatel trpících podvýživou také poměr dětí trpících podváhou a míru jejich úmrtnosti;

všech kontinentů zaznamenaná jednoznačně nejrychlejší růst obyvatelstva právě Afrika. A podle odhadu má vzrůst podíl obyvatel Afriky na celkovém podílu obyvatel Země o 25 %.

Mezi autory panuje shoda na tom, že celkovou situaci podmiňují i další faktory, zejména politického, ale i čistě agrárního charakteru. Podle Kuny (2013) je velkým problémem Afriky nestabilní politická situace, která odrazuje případné investory před zahájením činnosti na tomto území. Svoji roli v tomto hrají i hranice států, které jsou vytvořené uměle a vycházejí z hranic tehdejších koloniálních držav bez ohledu na kmenovou příslušnost. Negativně se projevuje i působení despotických vůdců v čele některých států, kterým jde primárně o moc a zisky z exportu surovin, než o blahobyt obyvatelstva. Někde navíc chybí střední vzdělaná třída a naopak existuje vysoká negramotnost (Kuna, 2013).

Obrázek č. 13: Ohniska nestability v Africe (únor 2017)

Zdroj: vlastní zpracování autorky, čerpáno z dat uveřejněných Africa Center for Strategic Studies, dostupné z <http://africacenter.org/spotlight/acute-food-insecurity-conflict-africa/>

Kuna (2013) dále představuje statistiku, podle které je více než polovina ekonomicky aktivní populace subsaharské Afriky vázána prací v zemědělství, přičemž v některých

zemích je to i kolem 80 %. Ovšem zemědělství není integrováno s trhem a je spíše naturálního charakteru, takže nedokáže zajistit zásobování obyvatelstva.

Straková (2011) na straně druhé popisuje výstupy ze statistiky, podle které šest z deseti nejvíce se rozvíjejících ekonomik světa za poslední dekádu leží v subsaharské Africe. Na jejím vrcholu je Angola, již k prudkému rozvoji pomohla ropa. Dále jsou na seznamu Etiopie, Nigérie, Čad, Mozambik, Rwanda. Těmto kromě komoditního rozmachu pomáhá zpracovatelský průmysl, maloobchod, turismus.

Příklady některých zemí tedy ukazují, že i v praxi je potravinový problém do značné míry řešitelný, a že jeho příčinám i následkům má smysl věnovat politickou vůli. Je samozřejmé, že každá země disponuje jiným nerostným bohatstvím i koloniálním dědictvím, a že kontext i intenzita různých problémů včetně potravinového se také velmi liší. Budiž však pozitivem už samo zjištění, že i v praxi existují inspirace a že cesta ke zlepšení nemusí být jen hypotetická.

6.1.2. Africké regiony

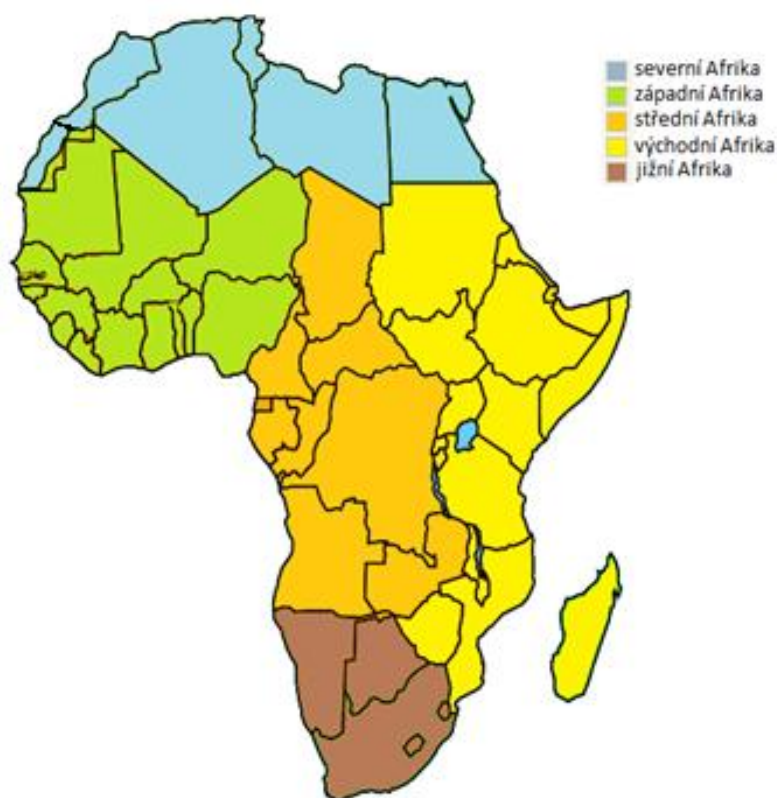
Vymezení regionů afrického kontinentu je možné učinit více způsoby. Pro účely této práce bylo použito čistě geografické členění využívané mimo jiné Population Reference Bureau² a dalšími organizacemi, v souladu s nímž bude Afrika dále dělena na těchto pět regionů:

- Severní Afrika zahrnující Západní Saharu, Maroko, Alžírsko, Tunisko, Libyi, Egypt a Súdán
- Západní Afrika zahrnující Mauritánii, Mali, Niger, Senegal, Gambii, Guineu Bissau, Burkinu Faso, Guineu, Sierra Leone, Libérii, Pobřeží Slonoviny, Ghanu, Togo, Benin, a Nigérii
- Střední Afrika zahrnující Čad, Kamerun, Středoafrickou republiku, Rovníkovou Guineu, Gabon, Kongo, Demokratickou republiku Kongo a Angolu

² Nezisková americká organizace založená již roku 1929 zabývající se sběrem a vyhodnocováním statistických dat primárně pro účely akademických výzkumů a analýz. (informace dostupná z www.prb.org (28.8.2017))

- Východní Afrika zahrnující Jižní Súdán, Eritreu, Džibutsko, Etiopii, Somálsko, Ugandu, Keňu, Rwandu, Burundi, Tanzanii, Mozambik, Malawi, Zimbabwe, Zambii a Madagaskar
- Jižní Afrika zahrnující Jihoafrickou republiku, Lesotho, Svazijsko, Botswanu a Namibii

Obrázek č. 14: Regiony Afriky

Zdroj: vlastní zpracování autorky

6.2. Počty chronicky podvyživených a jejich podíl k celkové populaci

Níže je uveden přehled údajů celkové populace všech afrických zemí v roce 2015 spolu s publikovanými údaji počtu chronicky podvyživených, vyjádřeno v absolutních číslech (v milionech) i procentuálně jako podíl chronicky podvyživených k celkové populaci dané země i celého regionu. V případech, kdy data nebyla FAO uveřejněna, je údaj proškrtnutý (/), což se bohužel týká mimo jiné počtů podvyživených ve velmi významných zemích, jako je např. Demokratická republika Kongo. I přes tuto nedokonalost se jedná o vypovídající data, z nichž je závažnost situace v konkrétních regionech zřetelně patrná.

Tabulka č. 12: severní Afrika

Region	stát	populace 2015 (mil.)	počet chronicky podvyživených (mil.)	podíl chronicky podvyživených k celkové populaci (%)
SEVERNÍ AFRIKA	Alžírsko	39,1	1,8	4,61
	Egypt	87,9	4,1	4,51
	Libye	6,3	/	/
	Maroko	33,3	1,2	3,49
	Súdán	38,8	9,9	25,57
	Tunisko	11	0,5	4,96
	Západní Sahara	0,6	/	/
region celkem		217	-	-
region průměr		31	3,5	8,63

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data publikována FAO (dostupné z:

<http://www.fao.org/hunger/en/> 30.8.2017)

Tabulka č. 13: západní Afrika

region	stát	populace 2015 (mil.)	počet chronicky podvyživených (mil.)	podíl chronicky podvyživených (%)
ZÁPADNÍ AFRIKA	Benin	10,3	0,8	10,32
	Burkina Faso	17,9	3,7	20,24
	Gambie	1,9	0,2	10,88
	Ghana	27	2,1	7,59
	Guinea	11,6	2,2	17,54
	Guinea-Bissau	1,7	0,5	28,3
	Libérie	4,4	1,9	42,8
	Mali	15,9	0,7	4,03
	Mauritánie	4	0,2	5,34
	Niger	18,2	2,2	11,26
	Nigérie	177,5	14,3	7,86
	Pobřeží slonoviny	20,8	2,8	15,4
	Senegal	13,9	1,5	11,26
	Sierra Leone	6,3	2	30,88
	Togo	7	0,8	11,48
region celkem		338,4		
region průměr		22,56	2,39	15,68

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data publikována FAO (dostupné z:

<http://www.fao.org/hunger/en/> 30.8.2017)

Tabulka č. 14: střední Afrika

Region	stát	populace 2015 (mil.)	počet chronicky podvyživených (mil.)	podíl chronicky podvyživených (%)
STŘEDNÍ AFRIKA	Angola	22,4	3,5	14,01
	Čad	13,3	4,6	32,47
	Dem. rep. Kongo	71,2	/	/
	Gabon	1,7	0,1	7,01
	Kamerun	22,8	1,9	7,95
	Kongo	4,6	1,3	28,22
	Rovník. Guinea	0,8	/	/
	Středoaf. rep.	4,8	2,9	58,62
region celkem		141,6		
region průměr		17,7	2,38	24,71

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data publikována FAO (dostupné z:

<http://www.fao.org/hunger/en/> 30.8.2017)

Tabulka č. 15: východní Afrika

region	stát	populace 2015 (mil.)	počet chronicky podvyživených (mil.)	podíl chronicky podvyživených (%)
VÝCHODNÍ AFRIKA	Burundi	10,5	/	/
	Džibutsko	0,9	0,1	12,83
	Eritrea	6,5	/	/
	Etiopie	95,9	28,6	28,81
	Jižní Súdán	11,7	/	/
	Keňa	43,2	8,8	19,1
	Madagaskar	22,4	10,3	42,31
	Malawi	16,8	4,5	25,94
	Mosambik	25,1	7,4	26,6
	Rwanda	11,1	4,8	41,08
	Somálsko	10,8	/	/
	Tanzánie	50,8	16,8	32,32
	Uganda	38,8	10,3	39,02
	Zambie	15,1	7,4	45,87
Zimbabwe	14,7	5	44,69	
region celkem		374,3		
region průměr		24,95	9,45	32,60

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data publikována FAO (dostupné z:

<http://www.fao.org/hunger/en/> 30.8.2017)

Tabulka č. 16: jižní Afrika

region	stát	populace 2015 (mil.)	počet chronicky podvyživených (mil.)	podíl chronicky podvyživených (%)
JIŽNÍ AFRIKA	Botswana	2	0,6	26,03
	Jihoafrická rep.	53,7	2,5	4,64
	Lesotho	1,9	0,3	14,55
	Namibie	2,3	0,7	28,78
	Svazijsko	1,3	0,3	19,56
region celkem		61,2		
region průměr		12,24	0,88	18,71

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data publikována FAO (dostupné z:

<http://www.fao.org/hunger/en/> 30.8.2017)

6.3. Vývoj chronické podvýživy ve vybraných zemích

Pro účely komparace vývoje chronické podvýživy bylo zvoleno následujících pět zemí, u nichž je dále provedena podrobnější analýza. Porovnání všech afrických zemí by patrně rámec této práce výrazně přesáhlo. Výběr byl proto proveden tak, aby každý z afrických regionů reprezentoval jeden zástupce, a to ten, který se nejvíce blíží průměrné hodnotě daného regionu, pokud jde o podíl chronicky podvyživených k celkové populaci (zvýrazněno podbarvením ve shora uvedených tabulkách). Z regionu severní Afriky je podle tohoto klíče vybráno Tunisko, z regionu západní Afriky Guinea, z regionu střední Afriky Kongo, z regionu východní Afriky Tanzanie a v regionu jižní Afriky tomuto kritériu odpovídá Svazijsko. Záměrem tohoto modelu je reprezentace všech regionů pokud možno průměrným zástupcem. Jeho nedokonalost a potenciální zkreslení je možné spatřovat jednak v tom, že data nejsou dostupná u všech zemí a jednak ve velkých rozdílech ve velikosti jednotlivých zemí, co do rozlohy i počtu obyvatel.

Tabulka č. 17: Charakteristika vybraných zemí a vývoje počtu chronicky podvyživených

geografická char.	Stát	Tunisko	Guinea	Kongo	Tanzanie	Svazijsko
	Region	S Af	Z Af	STŘ Af	V Af	J Af
	rozloha (km ²)	163 610	245 857	342 000	945 090	17 363
	hustota zalidnění (ob. / km ²)	64	36	12	20	68
ekonomická char.	HDP na obyvatele (tis. USD)	11,6	1,2	6,4	2,7	8,6
demografická char.	populace 2015 (mil.)	11	11,6	4,6	50,8	1,3
	naděje dožití (let)	75	56	59	61	49
	přirozený přírůstek (%)	1,3	2,7	2,8	3,1	1,6
	populace 2050 - predikce OSN (mil.)	13,1	23,9	10,6	129,4	1,8
podvýživa	podíl ChP ³ 2015 (%)	4,96	17,54	28,22	32,32	19,56
	počet ChP 2000 (mil.)	0,5	2,3	1	13	0,2
	počet ChP 2005 (mil.)	0,6	2,2	1,2	14,1	0,2
	počet ChP 2010 (mil.)	0,5	2	1,3	16,1	0,3
	počet ChP 2015 (mil.)	0,6	2,2	1,4	17,3	0,3

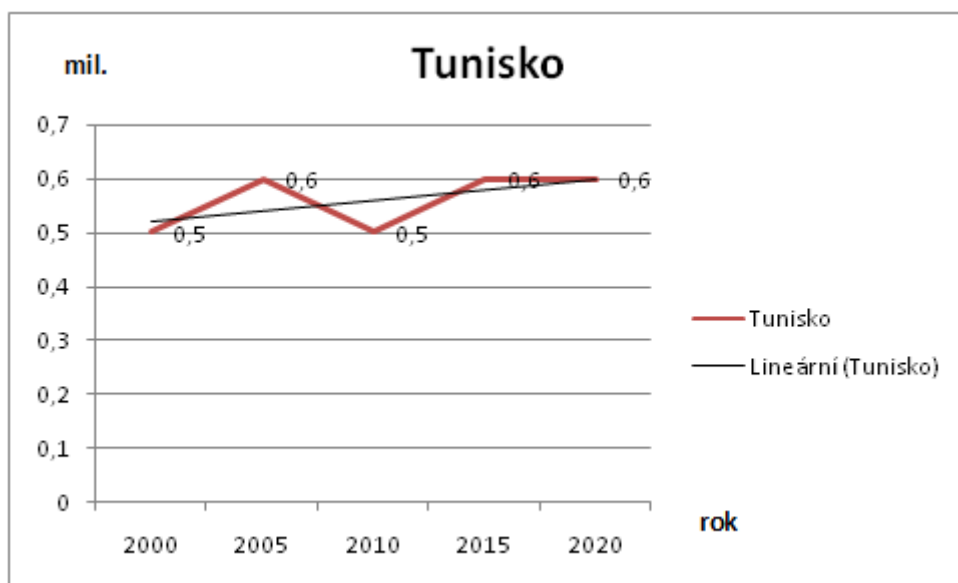
Zdroj: vlastní zpracování autorky, data publikována FAO a PRB (dostupné z:

<http://www.fao.org/hunger/en/> <http://www.prb.org/> 31.8.2017)

Vývoj počtů podvyživených v uvedených zemích od roku 2000 včetně predikce tohoto stavu v roce 2020 je zpracován v následujících obrázcích č. 11 - 15, kde osa x zobrazuje rok (údaj je FAO sledován v pětiletých intervalech) a osa y počet podvyživených v milionech. V případě Tuniska a Guiney je vzhledem k minimálním rozdílům počtu chronicky podvyživených za posledních 15 let obtížné určit jednoznačný trend, resp. lze charakterizovat jako stagnace tohoto množství. Příklad Konga, Tanzanie i Svazijska vypovídá o dlouhodobém nárůstu podvyživených předvídatelným tempem, byť v případě Svazijska se jedná o nárůst velmi pozvolný.

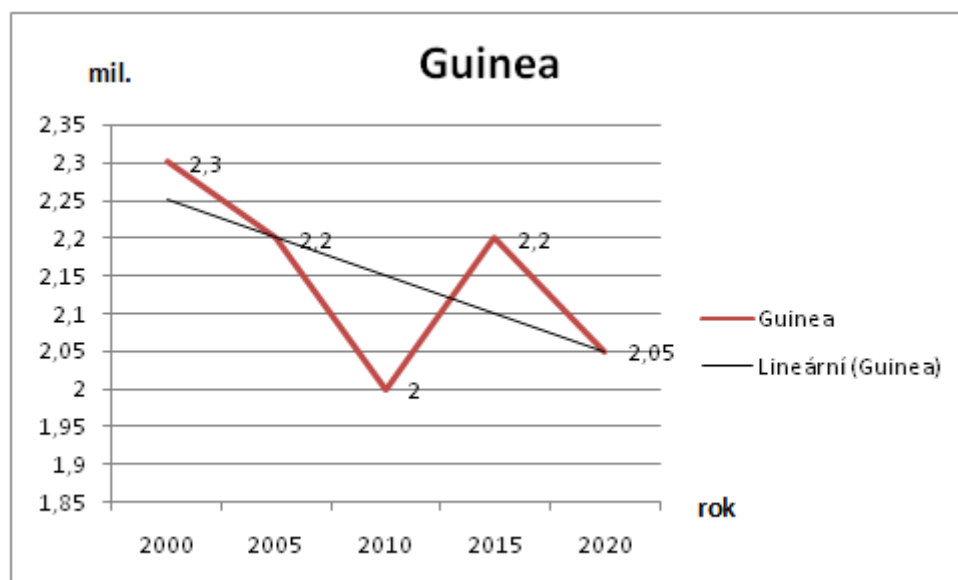
³ podíl ChP = podíl chronicky podvyživených k celkové populaci země

Obrázek č. 15: Grafické znázornění vývoje počtu chronicky podvyživených v Tunisku (mil.)

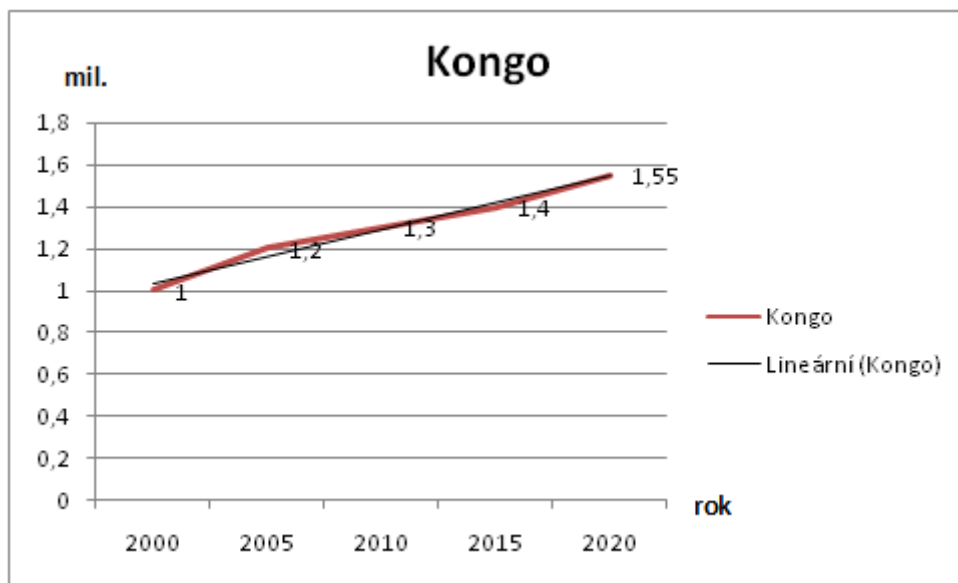
Zdroj: vlastní zpracování autorky

Obrázek č. 16: Grafické znázornění vývoje počtu chronicky podvyživených v Guiney (mil.)

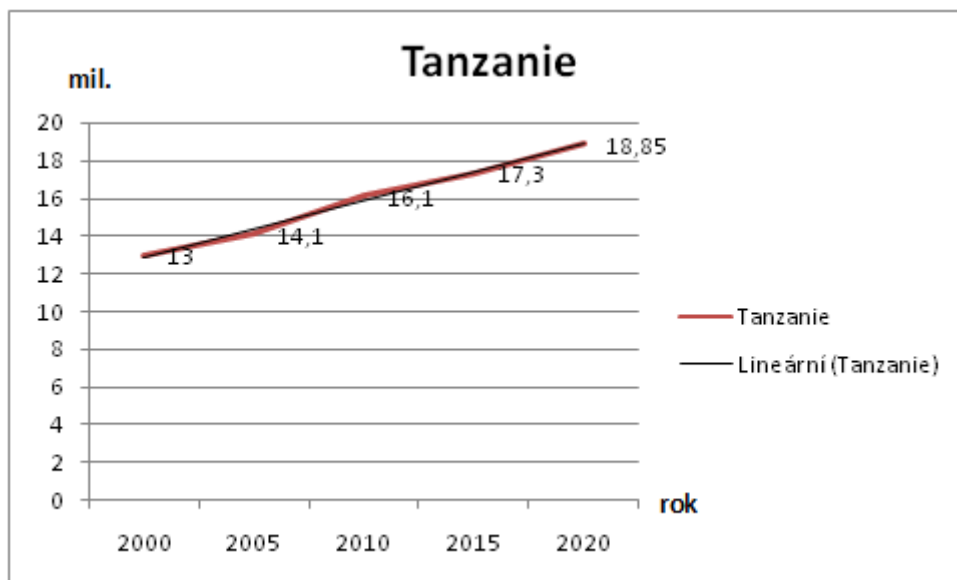
Zdroj: vlastní zpracování autorky

Obrázek č. 17: Grafické znázornění vývoje počtu chronicky podvyživených v Kongu (mil.)

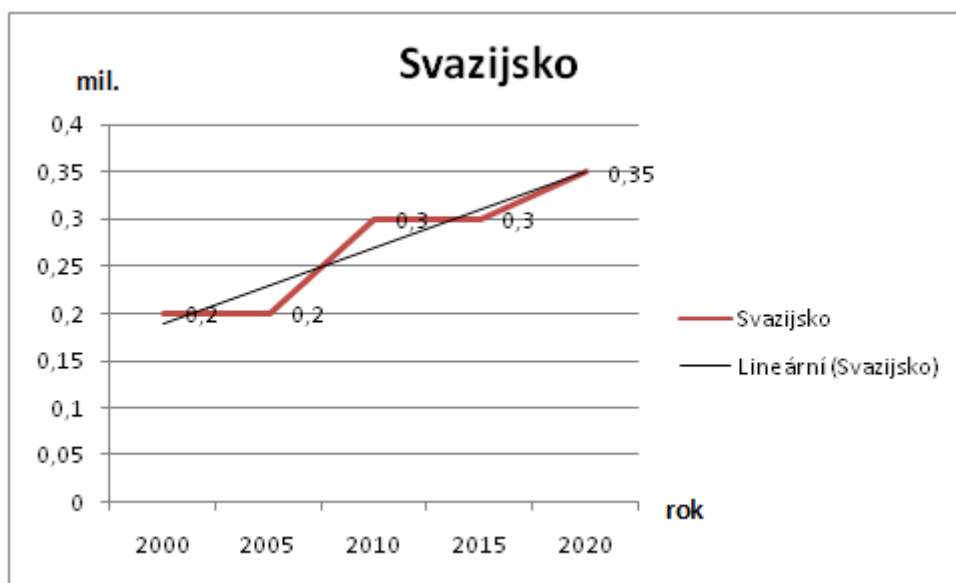
Zdroj: vlastní zpracování autorky

Obrázek č. 18: Grafické znázornění vývoje počtu chronicky podvyživených v Tanzanii (mil.)

Zdroj: vlastní zpracování autorky

Obrázek č. 19: Grafické znázornění vývoje počtu chronicky podvyživených ve Svazijsku (mil.)

Zdroj: vlastní zpracování autorky

6.4. Příčiny nepříznivé výživové situace v Africe

K příčinám potravinového problému v Africe se řadí nedostatečná a neefektivní zemědělská výroba, vysoký populační přírůstek, degradace přírodního prostředí, ale také nestabilita a ozbrojené konflikty, ať už mezi státy, občanského charakteru nebo náboženského charakteru (Kuna, 2013). Mydlová a Tolmáči (2013) rozdělují příčiny hladu do dvou kategorií, a to na přírodní, a takové, které způsobil člověk svojí činností. Oba činitelé – příroda i člověk – jsou způsobilí vyvolat fatální změny na potravinovém trhu a ovlivňují každodenní příjem potravy obyvatel celé planety.

Jako příklad rychle se měnícího vývoje uvádí Mezinárodní institut pro výzkum potravinové politiky (2014) stát Burundi, kde úroveň hladu strmě rostla až do roku 2005 a poté začala náhle klesat. V této době (resp. dva roky předtím) došlo v zemi k obnovení míru a politické stability, což se pak pozitivně projevilo ve zmíněném trendu. Vyšlo tím najevo, že země zaostává daleko za svými možnostmi především v důsledku kritéria, které bylo možné lidskou činností relativně snadno změnit. Tato konkrétní země se nicméně nadále potýká s řadou hlubokých vleklých ekonomických problémů, které z ní dnes dělají

jen málo výkonnou a v rámci globálního indexu hladu ne zcela optimálně se vyvíjející zemi. Úzká provázanost národní ekonomiky a počtů podvyživených je ostatně zřejmá ve všech oblastech, kde je definován potravinový problém.

Stav ekonomiky a politická (ne)stabilita tedy představují rozhodující lidskou činností předurčené faktory mající významný dopad na obyvatelstvo ve všech oblastech jeho činnosti a existence včetně potravinového problému. Často jsou navíc příčinou dalších řetězově navazujících jevů a souvisí mimo jiné i s masovou migrací obyvatel, což opět vede k problémům s hladem. Například v Somálsku v průběhu července a srpna 2011 vyhlásila OSN šest regionů za oblast hladomoru a statisíce lidí následně zemi nekontrolovaně opustilo kvůli katastrofální potravinové situaci (Kuna, 2013).

Mydlová a Tolmáči (2013) uvádějí, že současné vojenské konflikty nejen ohrožují, ale přímo i nepřímo zatěžují hladem místní obyvatelstvo. Nejenže vážně narušují celý potravinový systém, ale brání i efektivnímu přerozdělování humanitární pomoci. Místní populaci současně dostávají pod enormní psychický tlak, což se pak násobí s účinky hladu a vytváří další závažná zdravotní rizika. Z ekonomického úhlu pohledu je výsledkem i to, že vlády v takových situacích většinu svých zdrojů přesouvají armádě k financování výzbroje a vojenských operací, tudíž velká část financí, která měla směřovat systémově na potřebnou ekonomickou, sociální a jinou podporu, je zcela eliminována.

Mezi významné faktory, které rozhodující měrou přispívají k potravinovému problému a jsou pro země postižené hladem charakteristické, patří i populační boom. Autor Pánek (Pánek 2016) uvádí, že podle seriózních odhadů vzroste světová populace do roku 2050 o 35%, takže bude činit přibližně 10 miliard osob. Zajištění potravinové soběstačnosti na globální úrovni si vyžádá nárůst produkce potravin o 100%. V dnešní době přitom pouze 55% celkově vypěstovaných potravin je použito na přímou spotřebu lidmi. Dalších 36% je využito na krmení hospodářských zvířat a 9% na produkci biopaliv. V západní a východní Evropě je polovina vypěstovaných potravin přeměněna na biopaliva a použita na výkrm zvířat. V zemích subsaharské Afriky se většina vypěstovaných potravin využívá přímo na zajištění obživy obyvatelstva, a přesto jich není dostatek.

Z hlediska přírodních činitelů je pro potravinovou soběstačnost klíčové zajištění dostatku zemědělsky využitelné půdy a zejména vody. V případě tropické půdy, která je obecně chudá na živiny, je tento problém řešitelný obtížně. Nelze však opomenout neustálé rozšiřování tzv. suchého pásma v důsledku odlesňování. Uvádí se, že více než dvě třetiny afrického deštného pralesa byly již vykáceny. I v případě nakládání s vodou jsou výsledky lidské činnosti velmi nešetrné. Globálně leží 56 % zemědělských oblastí v regionech s vysokým až extrémním nedostatkem vody a její neefektivní využívání a cirkulace tudíž výrazně předurčuje potenciál růstu produkce potravin potažmo závažnost a hloubku potravinového problému. Tato problematika úzce souvisí s racionalizací a plánováním všech procesů agrárního sektoru, což je další otázka, kde je možné spatřovat obrovské rezervy, zejména v rámci subsaharského teritoria. Neefektivita hospodaření s vodou, neefektivita zemědělství jako takového, nízká produktivita práce a absence moderních racionálních postupů jsou ve většině subsaharských zemí brzdou úspěšnějšího rozvoje a nezanedbatelným okruhem příčin spjatých s potravinovým problémem. Je třeba dodat, že efektivita jakékoliv produkce v Africe často naráží na limity dané tradicí, ekonomickými možnostmi, ale i specifickou mentalitou.

Porovnání uvedená v předchozích kapitolách ukazují, že jsou to ponejvíce země subsaharské Afriky, které vykazují nejvyšší úroveň hladu. Globální index hladu v těchto zemích dosahuje průměrné hodnoty 18,2 (v roce 2014), což se blíží k horní hranici závažné úrovně hladu. Za pozitivní lze pokládat skutečnost, že se tuto průměrnou hodnotu v globálním měřítku daří spíše snižovat, nicméně nejedná se rozhodně o závěr platný paušálně a pro všechny oblasti. Skutečností však je, že od roku 1990 (kdy byl globální index hladu poprvé použit) klesla jeho hodnota celkem o 7,2 bodu (Mezinárodní institut pro výzkum potravinové politiky, 2014).

Popsané indikátory potvrzuje i zpráva FAO (2016), podle které téměř každý čtvrtý obyvatel subsaharské Afriky trpí podvýživou. Jedná se o nejvyšší výskyt podvýživy ze všech globálních regionů, na němž je podepsána rostoucí cena potravin, sucho i politická a spolu s tím i ekonomická nestabilita. Jak dále poukazuje Mydlová a Tolmáči (2013), celý potravinový problém v subsaharské Africe je ještě umocňován pandemií HIV, epidemiemi

eboly a dalších více či méně tradičních tropických infekcí a jiných nemocí, které se tak kombinují s extrémní chudobou a neutěšenou potravinovou situací a hlad dále prohlubují.

Mezinárodní institut pro výzkum potravinové politiky (2014) v nedávné době uveřejnil výstupy ze Zprávy o Globálním indexu hladu za rok 2014, z nichž vyplývá zjištění, že svět od roku 1990 dosáhl v globálním měřítku v boji s hladem a podvýživou významného a měřitelného pokroku. Přesto v 16 zemích zůstává i nadále úroveň hladu „znepokojivá“ nebo „mimořádně znepokojivá“, ačkoliv bylo možné učinit pro její zlepšení podstatně více. Není příliš překvapivé, že se ve všech případech jedná o africké země.

Autorka Straková (Straková, 2011) řadí k příčinám potravinového problému vysokou míru pohyblivosti cen komodit. Zemědělství v Africe dominuje export nezpracovaných plodin zejména do Evropy. Ceny za tyto produkty na světových trzích velmi výrazně kolísají, tudíž nastane-li potravinová krize, hrozí exportující zemi propad cen a hlad. Pohyblivost cen pak přirozeně znamená velké ohrožení pro producenty. Očekává-li kupř. farmář, že na úrodě vydělá určitou částku, kterou lze promítnout i do nákladů, hnojiv, pracovní síly apod. a ceny náhle klesnou např. o 35%, pochopitelně pak takové jednotce, na níž jsou navázány další části řetězce, vážně hrozí bankrot. Výkyvy v rozsahu desítek procent přitom nejsou nijak zvlášť výjimečné. Další obtížně překonatelnou překážkou pro africké farmáře jsou omezené přístupy na zahraniční trhy, vysoká dovozní cla či import evropských výrobků na africké trhy. Je známo, že každoročně se v Africe prodávají tisíce tun dotovaných plodin z Evropy, kde je potravy relativní přebytek (Straková, 2011).

Autorka Doležalová (Doležalová 2016) přináší výstupy ze studie uveřejněné v lékařském časopise Lancet, podle kterých mohou i změny klimatu výrazně narušit potravinovou soběstačnost obyvatel země. Klimatické změny, které nejsou vždy exaktně měřitelné, mohou mít řadu skrytých negativních dopadů, a to i na produkci potažmo konzumaci ovoce a zeleniny, masa, ryb apod., tudíž i na tělesnou váhu (nadváhu či podvýživu). V případě, že ke klimatickým změnám nedojde, je možné uvažovat o zvýšení dostupnosti výživy, spotřeby ovoce a zeleniny i spotřeby červeného masa. V případě černých scénářů klimatických změn je naopak reálné očekávat pokles produkce i spotřeby, přičemž nejvíce by takový stav dopadl na země v Africe a její obyvatele s nízkými a středními příjmy.

Důsledkem potravinového problému a přímou hrozbou pro život milionů lidí bude i nadále podvýživa. Nejhorší prognózy se konkrétně týkají Madagaskaru, Malawi, Angoly a Demokratické republiky Kongo. Již dnes umírá v Africe v důsledku klimatických změn nejvíce lidí, a to právě ve spojitosti s podvýživou. V nejbližší budoucnosti tak lze s přihlédnutím k očekávanému demografickému vývoji předpokládat další prohlubování potravinového problému v mnoha zemích, zejména v centrální Africe.

6.5. Možnosti řešení potravinového problému

6.5.1. Možnosti řešení potravinového problému v Africe

Klíč k řešení tzv. potravinového problému spočívá v nalezení způsobů, jak minimalizovat nebo zcela eliminovat výše uvedené příčiny. Faktory čistě přírodního charakteru bude samozřejmě vždy obtížné razantně vylepšit, ale i zde existuje široký prostor pro racionalizaci nakládání s přírodními zdroji, pro jejich hospodárné a ekologické využití, pro zavádění nových, efektivnějších a k přírodnímu bohatství šetrnějších technologií. Faktory související s politikou a vládou měnit lze, třebaže ani to v afrických podmínkách není snadné.

Základními stavebními kameny jsou v každém případě stabilita a na ni navazující ekonomická prosperita. Ta však současně není dost dobře možná bez využití lidského potenciálu populace, a to není myslitelné, jestliže populace hladoví. Autorka Palatková (2011, str. 211) považuje za jednu z možností řešení potravinového problému cestovní ruch neboli rozvoj turistiky, který je významnou ekonomickou aktivitou. Podmínkou této cesty, po níž se relativně úspěšně vydalo např. Tunisko nebo Egypt, je však opět stabilita a infrastruktura.

Autor Fajmon (2015) vidí řešení potravinového problému v zapojení chudých zemí a jejich chudých obyvatel do mezinárodního obchodu. Argumentuje tím, že v posledních staletích byl světový obchod motorem ekonomického růstu a zvyšování životní úrovně těch, kteří se do něj zapojili. Řešením potravinového problému je podle tohoto autora další rozvoj volného obchodu a zapojení dalších lidí, firem a národů do tohoto systému. Naopak

rozvojovou pomoc vidí Fajmon (2015) pouze jako doplněk řešení problému hladu a chudoby, nikoli jako jeho systémové řešení.

Autorka Straková (Straková 2011) podává příklad Etiopie, kde se podařilo část potravinového problému vyřešit otevřením Komoditní burzy, v rámci které se obchoduje se sezamem, kukuřicí, bramborami, kávou a dalšími produkty. Podnětem k otevření burzy bylo několik vln hladomoru, který existoval v některých částech Etiopie, zatímco v jiných částech hladomor se prakticky neprojevil. To bylo signálem, že v zemi nefungují základní tržní mechanismy. Farmáři nyní mohou prodávat na volném trhu za spravedlivější ceny, což se odráží v jejich vyšší produktivitě a snížení frekvence výskytu hladomorů či potravinových krizí. Tímto se potvrdilo, že Afrika potřebuje hlavně obchod, nikoliv rozvojovou pomoc (Straková, 2011). V uvedené souvislosti je možné zmínit i jakýsi návod pro jednotlivce, kteří chtějí přispět k řešení potravinového problému. Nabízí se podpora spotřebitelského chování motivovaného férovým obchodováním přímo s farmáři a výrobci z rozvojových zemí, a to koupí produktů s certifikátem Fair Trade. V Evropě, Českou republiku nevyjímaje, jsou tyto výrobky běžně dostupné.

Jak však upozorňuje Mydlová a Tolmáči (2013), vztah mezi importem, exportem potravin a potravinovou bezpečností není zdaleka jednoznačný. Autor Kuna (2013) navrhuje, aby se potravinový problém (ale i další problémy subsaharské Afriky) řešil za přispění vyspělých zemí, kdy bude tato pomoc orientována primárně na zemědělství, skladování a zpracování potravin, distribuci potravin, zdravotnictví a školství. Na všech úrovních musí být nicméně vytvořen funkční vzdělávací systém. Důležitá je podpora demokratického vývoje, eliminace ohnisek napětí a ochrana přírody.

Není sporu o tom, že systémové a udržitelné řešení potravinového problému subsaharské Afriky bude komplikovanou a dlouhodobou záležitostí. Zemědělský sektor je neustále konfrontován s vysokým přírůstkem populace a nutností vyšší produkce potravin. Navíc lze v budoucnosti očekávat ještě vyšší tempo růstu počtu obyvatelstva v Africe. Například v zemích subsaharské Afriky byl v roce 2010 počet obyvatelstva odhadován na 813 milionů. V roce 2050 to má být podle střední varianty OSN již 1 miliarda 869 milionů. Spolu s tím je třeba zahrnout do prognóz i progresi dalších nepříznivých jevů. Rozšiřuje se

suché pásmo v důsledku odlesňování, následkem toho klesá množství potenciálně využitelné půdy, velké a obecně známé nedostatky jsou v oblasti produktivity práce v agrárním sektoru a v intenzitě výroby (Kuna, 2013).

Podle autorů Ehrlicha a Ehrlicha (Ehrlich a Ehrlich, 2013) odborná diskuze není příliš zaměřena na to, jak vysoký počet obyvatel snížit. Přitom už dnes umírají na podvýživu miliony lidí ročně a mnoho dalších trpí podvýživou, čímž se výrazně poškozuje kvalita jejich života. V nejpostiženějších zemích je proto naprosto nezbytné okamžitě zvýšit agrární produktivitu nebo uvést do praxe takovou demografickou politiku, která by měla za následek razantní snížení tempa populačního růstu. Nejlépe obojí. Příklad Tuniska, kde se populační růst podařilo v uplynulých desetiletích velmi racionálně zkorigovat,⁴ budiž inspirací a důkazem, že promyšlená opatření mohou i v praxi účinně fungovat.

Autorka Šafaříková (Šafaříková:, 2012) se zabývá možnostmi řešení té části potravinového problému, která se projevuje tím, že až polovina zemědělské produkce v zemích východní Afriky shnije nebo vůbec nevzejde. Spolu s ředitelem Východoafrické farmářské federace EAFF⁵ Stephenem Muchirihem shledává potenciální řešení v zefektivnění vlastní produkce afrických farmářů a spíše než technologie navrhuje změnit dosavadní zvyky farmářů. Za tímto účelem zmíněná asociace lobuje za zájmy farmářů (spolupracuje například s OSN nebo s vládami jednotlivých zemí), organizuje školení a poskytuje farmářům poradenský servis (například o možnostech čerpání dotací, protože farmáři zpravidla nejsou informováni o tom, zda a jaké dotace mohou eventuelně čerpat). Cílem asociace je prosazování změn na nejvyšší úrovni a zastupování zájmů farmářů před politickou reprezentací. Jádrem organizace tvoří přímo farmáři, takže činnost organizace odpovídá jejich úrovni a potřebám.

⁴ Tunisko je první arabskou zemí, která začala úspěšně uskutečňovat program omezování porodnosti. Byl zahájen již v 50. letech prvním tuniským prezidentem Habíbem Burgíbou a spočívá v dlouhodobých a pravidelných investicích do politiky plánování rodičovství. Pojízdne kliniky, které pořádají školení týkající se antikoncepce, plánování rodiny případně vyšetření rakoviny prsu navštěvují i nejdlehlější oblasti, výsledkem čehož bylo dosaženo razantního snížení průměrného počtu dětí na jednu tuniskou ženu z počtu 7,2 v 60. letech na nynějších 2,08 (Jeníček, Foltýn 2010: 126).

⁵ Jedná se o regionální síť farmářských asociací v deseti zemích Afriky, která spolupracuje s více než dvaceti miliony drobných a středních zemědělců.

K obecně známým nedostatkům patří nízká míra vzdělání u zemědělců, neznalost moderních poznatků a postupů a neúčinné, slabé vyjednávací schopnosti. Většina farmářů prodává jen na místních trzích za ceny o 35 % nižší, než je tržní cena, takže 35 % ceny *de facto* prodělávají. Dalším problémem jsou různé projekty, které se po realizaci nevyhodnocují (spousta inovací a nových projektů se zpětně neanalyzuje a poznatky se nepředávají dál). Pro vlády v afrických zemích není zemědělství lukrativním oborem a propracovaná systémová podpora zaměřená na eliminaci uvedených nedostatků nebývá prioritou. Nízká je i míra motivace studentů ke studiu zemědělství.

Klíč k řešení této situace je třeba hledat v kvalitě lidských zdrojů, v nepodceňování hodnoty informací, v know-how, v ekologii, ve fungujícím a efektivním vzdělávacím systému. Otázkou je, jak toto vybudovat, jestliže se jedná čistě o interní politickou kompetenci a navíc o investici s velmi dlouhodobou návratností. Ve shodě se Stephenem Muchirihem lze pro začátek doporučit, aby se zemědělství stalo atraktivním, aby mělo přidanou hodnotu, aby bylo schopné prezentovat ekonomické přínosy, které může mít.

Tři procenta světové populace dostávají čtyřicet procent světové potravinové pomoci a většina z toho jsou základní potraviny. Tyto potraviny však nepochází od zemědělců z Afriky, ale mají původ v Evropě nebo ve Spojených státech. Dalším argumentem zdůrazňujícím nevyužitý potenciál zemědělství v Africe je skutečnost, že se 40 % úrodné půdy vůbec nepoužívá pro zemědělské účely. Tuto půdu pak povětšinou skupují zahraniční investoři a rozhodně tak nečiní za účelem efektivního zemědělského procesu orientovaného na místní nebo regionální trh. Z tohoto vyplývá, že Afrika plýtvá vlastními zdroji a nevyužívá svůj zemědělský ani lidský potenciál. Tento fakt potvrzuje i mnoho dalších čísel, namátkou u obilovin se znehodnocuje kolem 30 % úrody, u ovoce a zeleniny okolo 50 %, přičemž ztrátám by bylo možné zabránit efektivnějším managementem, plánováním a celkově efektivnějšími procesy na všech stupních produkce i distribuce (Šafaříková, 2012).

Autorka Straková (2011) se dále věnuje problematice dotací v zemědělství, když popisuje, že farmáři v afrických zemích nemají k dotacím téměř žádný přístup, či je dostávají jen v omezené míře. Nehledě k tomu je i vlastní projekt jakýchkoli dotací třeba v teoretické

rovině řádně promyslet, nastavit a pečlivě administrovat. Je toto v podmínkách dnešní subsaharské Afriky vůbec reálné? Jsou dotace tou správnou cestou? Většina odborníků se přiklání k názoru, že je tento nástroj myslitelný pouze jako doplněk dalších systémových opatření.

Autoři Ehrlich a Ehrlich (2013) uvádějí obecná doporučení, jimiž má smysl se zabývat na úvod řešení potravinového problému. Osvojení navrhovaných kroků vyžaduje změny lidského chování, ale plánování v dlouhodobé perspektivě bude v této souvislosti nevyhnutelné. Většina lidí si neuvědomuje rostoucí naléhavost a nutnost přijetí těchto změn, protože nemá znalost zemědělského systému a jeho komplexní souvislosti s mechanismy vedoucími ke zhoršování životního prostředí. Neuvědomují si tudíž hrozící pokračování a prohlubování spirály negativních jevů. V budoucnu bude stále více vstupů potřebných k uživení každého dalšího člověka pocházet ze vzácnějších, chudších a vzdálenějších zdrojů a spotřebuje se na ně větší objem energie, čímž se také vytvoří větší množství skleníkových plynů. Zjednodušeně vzato – čím dřív bude potravinový problém prostřednictvím postupných opatření řešen, tím bude jeho řešení méně bolestivé.

Rekapitulace doporučení pro řešení potravinového problému:

Bezodkladně je třeba

- přestat ve zvyšování podílu zemědělské půdy – za účelem zachování přirozených funkcí ekosystému
- zvyšovat výnosy – kde je to možné
- zvyšovat účinnost hnojiv, vody a energie
- přiklánět se k vegetariánství
- omezit plýtvání potravinami
- omezit nešetrné využívání (plundrování) oceánů
- zvyšovat investice do výzkumu a vývoje v zemědělství
- přesunout potravinový problém mezi priority globální politické agendy;

6.5.2. Možnosti řešení skrytého hladu

Mezinárodní institut pro výzkum potravinové politiky (2014) se zabývá i možnostmi řešení tzv. skrytého hladu. Tímto řešením je zvyšování rozmanitosti stravy (vyvážená a přiměřená kombinace makroživin – sacharidů, tuků, proteinů, esenciálních stopových prvků, vlákniny) u obyvatelstva, což však vyžaduje více odvětvový přístup, který by měl být doplněn o opatření v oblasti zemědělství, zdravotnictví, vodních zdrojů a hygieny, sociální ochrany, vzdělání a posílení postavení žen. Špatná či nedostatečná výživa je problémem vícerozměrným a s mnoha skrytými příčinami, tudíž i řešení musí být realizováno v rámci několika sektorů. Rozšířená koordinace a harmonizace mezi jednotlivými odvětvími má pak zásadní význam pro trvalé zlepšení výživových výsledků. Příkladem úspěšného zapojení místní veřejné samosprávy do řešení problému hladu i v afrických podmínkách může být město Mumbwa v centrální Zambii, kde byl založen okresní výbor pro koordinaci výživy s cílem soustředit zástupce ministerstev pro resorty zemědělství a chovu hospodářských zvířat, zdravotnictví, místního rozvoje, zdraví atd. (Mezinárodní institut pro výzkum potravinové politiky, 2014).

I autor Jeníček (Jeníček, 2003) zmiňuje skrytý hlad jako velký a dosud podceňovaný problém související s potravinovým problémem. Nepřítomnost důležitých látek v potravě sebou přináší řadu problémů a zdravotních rizik. Extrémem jsou stále hojně rozšířené oblasti, kde lidé jedí totéž jídlo po celý život.

Mezinárodní institut pro výzkum potravinové politiky (2014) definuje návrhy pro řešení potravinového problému i pro politické instituce a politiky. Institut reaguje na současný stav, kdy si sice politická reprezentace povětšinou uvědomuje význam potravinové bezpečnosti a důsledky potravinového problému, ale na situaci nereaguje adekvátně. Za klíčový úkol pro politickou reprezentaci lze považovat osvětlení problému kvality potravin a řešení skrytého hladu.

Konkrétně se jedná o doporučení v podobě:

- Definice skrytého hladu jako problému – skrytý hlad by neměl být přehlížen a bagatelizován; Je třeba učinit toto téma součástí agendy zaměřené na ukončení hladovění a podvýživy ve všech podobách. Problém nedostatku stopových prvků se musí také objevovat ve vyšší míře v odborné diskuzi. Je nutné propojit strategické cíle mezinárodních organizací s akčními plány a programy na regionální, národní a komunitní úrovni, na což navazují další doporučení.
- Příslušné politiky musí být vhodné, přiměřené a vzájemně propojené – do řešení potravinového problému musí národní vlády zapojit všechna relevantní ministerstva, zlepšit přístup ke kvalitním potravinám a zvýšit podporu nejchudších. Dále pak identifikovat optimální soubor zásahů podle jednotlivých zemí (diverzifikace stravy, obohacení potravin, doplňků potravin, bio fortifikace, vzdělávání v oblasti výživy, zlepšení přístupu k vodě, hygienickým zařízením, zásahy musí podporovat rozmanitost stravy a posilovat místní potravinové systémy. Jako další se projevuje nutnost zlepšení přístupu k potravinám s vysokým obsahem stopových prvků a vytvoření dlouhodobé strategie pro zajištění potravinové bezpečnosti. S tímto také souvisí potřeba lepšího přístupu k lokálním trhům a budování infrastruktury pro kvalitní zpracování potravin.
- Investice do lidských zdrojů, jejich odborných znalostí, budování kapacity v oblasti výživy na všech úrovních – rozvoj a vzdělávání odborníků ve zdravotnictví, kteří se specializují na oblast výživového poradenství, podpora spolupráce a koordinace těchto pracovníků, dobrovolníků apod. To platí i o mezinárodních a lokálních institucích pro řešení potravinového problému.
- Posílení odpovědnosti vlády a mezinárodních institucí – organizace veřejné správy, neziskového sektoru a soukromého sektoru by měla být směřována k vytvoření prostředí, ve kterém se bude podporovat přiměřená výživa a řešení problému hladu.
- Zajištění monitoringu a podpora výzkumu – implementace spolehlivého monitoringu o nedostatku stopových prvků v potravě, realizace výzkumů o dopadech zásahů, ovlivňování kvality potravin a stavu cílové populace i z hlediska příjmů stopových prvků.

6.5.3. Shrnutí

Podle autora Jeníčka (2003) musí snaha o vyřešení potravinového problému vycházet z aktuální globální situace, tedy má se jednat o dosažení biologicky přiměřené úrovně výživy reflektující současnou světovou potravinovou situaci. Tato současná světová situace je charakteristická tím, že rozvinuté země vyrábějí kolem 50 % celosvětové produkce potravin, ale žije zde pouze 20 % celkové světové populace. Podstatný je také fakt, že v těchto rozvinutých zemích počet obyvatel přinejlepším stagnuje. Oproti tomu v rozvojových zemích pokračuje trend růstu populace. Přitom v rozvinutých ekonomikách dosahuje produkce potravin na obyvatele asi 3,5 násobku produkce v rozvojových zemích. Pro vyřešení potravinového problému je nutné, aby existoval předstih v růstu výroby potravin před přírůstkem počtu obyvatel (Jeníček, 2003).

Podle Global Hunger Index panovala nejhorší situace, resp. existoval nejvýraznější potravinový problém, v subsaharské Africe, částečně také v jižní Asii. Tento index dosáhl v roce 2015, k němuž je vztažena většina statistik použitých v této práci, ve státech subsaharské Afriky nejhoršího skóre 32,2. Ve všech ostatních regionech světa to bylo méně a navíc hodnotu indexu v západní a jihozápadní Asii, na blízkém východě, v severní Africe, Latinské Americe, ve východní Evropě i v rozvojových státech Commonwealthu se průběžně daří snižovat (Global Hunger Index, 2015). Afrika, zejména subsaharská část, se stává pomyslnou časovanou bombou, které bude dříve nebo později nezbytné věnovat mnohem větší pozornost než tomu je nyní.

Úspěšná cesta ke zvládnutí potravinového problému v nejzasaženějších oblastech musí být podle autorky této práce především nastoupena politickou reprezentací příslušných zemí a vede přes posloupnost:

politická stabilita → racionální demografická politika (zaměřená na eliminaci nekontrolovaného populačního růstu) → vyšší efektivita zemědělství → odolná ekonomika (založená nikoliv na jedné nebo několika málo komoditách) → vzdělání a informace (efektivní systém školství produkující odborně zdatné jedince) → vyšší prestiž zemědělství → změna myšlení (zakořenění principů ekologie, trvale udržitelného rozvoje,

respektu k soukromému vlastnictví, výsledkům duševního vlastnictví, inovacím / s tím souvisí i vymahatelnost práva – tzv. rule of law);

Ehrlich a Ehrlich (2013) odhadují pravděpodobnost, že se potřebná opatření podaří uskutečnit, a že lidstvo dokáže úspěšně vyřešit potravinový problém, na 10 %. Spolu s tím je zmíněn i odhad biogeografa Jamesa Browna, který hovoří o pravděpodobnosti 1 %. Přitom je nesporné, že na planetě Zemi existuje dostatek potravin pro zdravý a plnohodnotný život všech jejích obyvatel na přinejmenším desítky let, avšak pouze za předpokladu jejich rovnoměrného a efektivnějšího rozdělení.

7. KVALITATIVNÍ ROZHOVORY S HUMANITÁRNÍMI PRACOVNÍKY

Předmětem této části práce je zpětná vazba od přímo „v terénu“ působících zaměstnanců mezinárodních organizací, jejichž posláním je pomoc pro Afriku hlavně v oblasti potravinové podpory a vzdělávání. Autorka záměrně hledala pro výzkum informanty různých organizací, aby získaná data nebyla obrazem smýšlení o problematice v jedné instituci, ale přinesla různé náhledy na otázku potravinového problému v Africe. Organizace si bohužel přály zůstat v anonymitě, proto není vzhledem k etice výzkumu možné jejich názvy v práci uvádět.

U pracovníků humanitárních organizací lze do jisté míry očekávat sníženou míru objektivity, protože jsou na činnosti organizace zainteresovaní a zároveň nemusí mít nutně náhled či povědomí k posouzení situace ve všech souvislostech včetně ekonomických. Z tohoto důvodu je na místě uskutečnit i rozhovory s kritiky potravinové pomoci. Účelem dotazníku je získání co nejširšího spektra názorů z praxe na humanitární a potravinové pomoc. Jednotlivé komponenty včetně pokládaných otázek zobrazuje následující schéma:

hlavní cíl výzkumu	dílčí výzkumné cíle	použitá metoda výzkumu	nositelé informace	indikátory	výzkumné otázky
Analýza příčin a možností řešení výživové situace v Africe.	Zjistit, jaké jsou z pohledu pracovníků humanitárních organizací příčiny výživové situace v Africe.	polostrukturované rozhovory	pracovníci humanitárních organizací, realizujících pomoc pro Afriku	příčiny výživové situace v Africe	VO 1: Jaké jsou z vašeho pohledu příčiny výživové situace v Africe? Příčiny, prosím, detailně popište. VO2: Jak hodnotíte výživovou situaci v Africe? VO3: Jaký vnímáte vývoj výživové situace za období,

				<p>ve kterém pomoc pro Afriku realizujete? Odpověď, prosím, zdůvodněte.</p> <p>VO4: Jaké konkrétní příčiny výživové situace jste v období, ve kterém pomoc Afrike realizujete zaznamenal/a?</p>
	<p>Zjistit, jaké jsou z pohledu pracovníků humanitárních organizací možnosti řešení výživové situace v Africe.</p>		<p>možnosti řešení výživové situace v Africe</p>	<p>VO5: Vnímáte potřebu systémové změny stávající pomoci Afrike? Svou odpověď, prosím, zdůvodněte.</p> <p>VO6: Jaké jsou z vašeho pohledu možnosti řešení výživové situace v Africe? Jak by měla být nastavena potravinová pomoc?</p> <p>VO7: Jaké kroky nebo řešení výživové situace v Africe nevnímáte jako vhodné? Svou odpověď prosím zdůvodněte.</p>

Hlavním cílem dotazníku je analýza příčin a možností řešení výživové situace v Africe. Kvalitativní výzkum dokresluje poznatky získané prostřednictvím sekundární analýzy dat.

7.1. Vzorek respondentů

7.1.1. Zaměstnanci nebo dobrovolníci působící v humanitárních organizacích

Respondent A: tento respondent absolvoval dobrovolnickou misi v Súdánu, kde se podílel na stavbě nemocnice a školy. Pracoval zde celkem jeden rok. V současné době bydlí v České republice, kde pracuje i nadále pro neziskovou organizaci pomáhající Africe a jiným rozvojovým zemím.

Respondent B: je ředitelkou humanitárního a dobrovolnického centra, které v České republice působí jako nezisková organizace. Pomoc poskytuje přímo v Africe, a to v Keni. Ředitelka tráví v Keni přibližně 6 měsíců v roce a dohlíží zde na koordinaci a rozdělování humanitární pomoci.

Respondent C: tento respondent se v době realizace rozhovoru nacházel přímo v Africe (rozhovor byl realizován přes internet formou videorozhovoru v programu Skype). Žije zde poslední tři roky a věnuje se humanitární a dobrovolnické pomoci pod hlavičkou jedné z tuzemských neziskových organizací.

Respondent D: působil v neziskové organizaci, kde se účastnil v Africe projektů na výstavbu studní pitné vody. V Africe žil více než tři roky a v současné době žije v České republice, kde se věnuje práci v soukromém sektoru.

Respondent E: tento respondent je zástupcem ředitele v neziskové organizaci, která se věnuje pomoci Africe. Této činnosti se věnuje více než 10 let, a po celou dobu zde tento pracovník pracuje. Pomocí přímo v Africe tráví přibližně deset měsíců v roce.

7.1.2. Respondenti mimo humanitární organizace

Respondent F: tento respondent vyučuje na Univerzitě Hradec Králové předmět Politologie – africká studia.

Respondent G: tento respondent pracuje na Ministerstvu zemědělství České republiky v oddělení zahraničně obchodní spolupráce se specializací na Afriku.

Respondent H: tento respondent je bývalý diplomat se zkušenostmi ze zemí v Africe. V současné době působí v soukromém sektoru, ale s diplomatickou službou v Africe má osmiletou zkušenost.

Každému z respondentů byla přislíbena anonymita, a tedy nelze uvést konkrétnější identifikační údaje. Kvalitativní rozhovor proběhl v rozmezí 10. února až 10. března. Výběr respondentů byl cílený a probíhal podle vlastního uvážení tazatelky. Část respondentů byla vybrána na tzv. principu sněhové koule, kdy respondent doporučí dalšího potenciálního respondenta, který by se mohl chtít kvalitativního dotazování účastnit. To se vyplatilo zejména u respondentů, kteří nepůsobí v humanitární organizaci. Odpovědi respondentů jsou zde uvedené prostřednictvím shrnutí, tedy nejedná se o doslovný přepis odpovědí.

Otázka 1: Jaké jsou podle Vás příčiny potravinového problému v Africe? Příčiny detailně popište.

Respondent A vidí příčinu v celkové nedostatečné soběstačnosti tamějšího obyvatelstva. Tato se projevuje nejen potravinovým problémem, ale i dalšími negativními situacemi. Hlad vzniká z důvodu chudoby obyvatelstva, ale jsou i jiné příčiny. Za hlavní respondent považuje neexistenci dlouhodobého řešení.

Respondent B se zaměřuje na situaci v centrální Keni, kde jsou obtížné klimatické podmínky, které znemožňují dostatečnou potravinovou produkci, takže je zde hladomor a statisíce lidí trpí nedostatkem vody a jídla. Dále hlad trápí lidi v uprchlických táborech, které jsou obecně přetížené a nezajišťují ani minimální kvalitu lidského života.

Respondent C k hlavním příčinám řadí specifické počasí a nemožnost připravit se na jeho výkyvy ze strany obyvatelstva, dále klimatické podmínky, které znemožňují efektivní

pěstování potravin. Celkově místní obyvatelstvo neumí hospodařit a to je důsledkem špatného vzdělávacího systému v lokalitě.

Respondent D popisuje několik různých příčin. Hlavní problém spatřuje v tom, že se prakticky žádná z těchto příčin strukturálně neřeší. Chybí motivace k řešení jak tamního obyvatelstva, tak i tamějších elit, zejména politiků. I na mezinárodní úrovni se však často o problému pouze hovoří.

Respondent E v podstatě potvrzuje, že existuje obrovské množství příčin, které se navíc liší podle jednotlivých oblastí. Za jednu z nejpálčivějších označuje vleklé a drastické válečné konflikty. Jinde chybí základní povědomí o moderních přístupech v zemědělství.

Respondent F zmiňuje, že se jedná o „začarovaný“ kruh, kdy lidé nemají dostatečné vzdělání, takže nemají práci nebo dělají pouze málo placenou práci, jsou chudí, ale přitom mají třeba i deset dětí. To pak vede k tomu, že neumí uživit vlastní rodinu a trpí hladem. Ani jejich děti pak nejsou směřovány k jakkoli perspektivní dráze.

Respondent G tvrdí, že existuje celá řada různých příčin, ať už na lokální, regionální, státní, či kontinentální úrovni. Afrika je specifický region, který má řadu problémů. Jejich přítomnost pak důsledky potravinového problému posiluje.

Respondent H vyjmenovává špatné zemědělství, špatnou vzdělanostní strukturu, všeobecnou chudobu, nerozvinutý venkov, kriminalitu, nedostatek technologií, nevhodné počasí v podobě velkého sucha, nezáměr o řešení problému ze strany některých států.

Otázka 2: Jak hodnotíte výživovou situaci v Africe?

Respondent A tvrdí, že nejchudší vrstvy obyvatelstva každodenně ohrožuje hlad. Situace je podle něj velmi vážná, řešení je přitom v nedohlednu.

Respondent B hodnotí situaci jako velmi rozdílnou v různých oblastech. Naději na trvalé řešení nevidí.

Respondent C v lokalitě, kde se pohybuje (subsaharská Afrika), hodnotí situaci jako kritickou.

Respondent D hodnotí situaci jako velmi špatnou a stagnující. Na straně druhé ji jako kritickou hodnotí pouze v případě nejchudších vrstev.

Respondent E považuje výživovou situaci za velmi špatnou a nebezpečnou pro celou populaci Afriky.

Respondent F popisuje, že je potravinový problém největším globálním problémem dnešní doby. Právě Afrika a její subsaharská část je nedostatkem potravy zasažena nejvíce.

Respondent G uvádí, že se situace mírně zlepšuje, ale stále ji lze považovat za alarmující.

Respondent H hodnotí situaci jako negativní, protože se potravinový problém vyskytuje prakticky ve všech oblastech Afriky.

Otázka 3: Jak vnímáte vývoj výživové situace za období, ve kterém pomoc pro Afriku realizujete?

Respondent A potvrzuje, že se podařilo vybudovat několik nemocnic a škol v rámci projektu, kterého se účastnil. V místě pak působila i řada dalších neziskových organizací, která se snažila pomoci místnímu obyvatelstvu. Jedná se však o jakousi kapku v moři. Část školy pak byla navíc zničena při vojenské akci. I za předpokladu, že se podaří dosáhnout nějakých zlepšení, vždy hrozí jejich rychlé znehodnocení.

Respondent B říká, že se v podstatě nic nemění, a že realizovaná pomoc je nedostatečná, resp. nárazová. Chybí větší podpora ze strany veřejnosti, mezinárodních institucí, podniků, vlády. Přístup k řešení problému je na všech úrovních laxní.

Respondent C popisuje, že je situace v podstatě pořád na stejné úrovni. Když se podaří pomoci v jedné oblasti, vyvstává okamžitě její potřeba jinde. Jde o nekončící proces.

Respondent D si všímá, že realizace jeho činnosti dokáže pomoci jednotlivcům, ale není systémovým řešením. Respondent potvrzuje, že stále komu pomáhat a situace se obecně nelepší. Lidé na pomoc zvenčí spoléhají.

Respondent E uvádí, že za dobu desetiletého působení v neziskovém sektoru a poskytování humanitární pomoci se situace mírně zlepšuje, ale jen velmi pozvolna.

Respondent F uvádí, že na základě krátkodobé návštěvy není schopen detailně zhodnotit, jestli je reálné, že dojde k pozitivnímu posunu v oblasti řešení potravinového problému. Možnost jeho vyřešení vidí pesimisticky.

Respondent G navštěvuje africké země pravidelně a setkává se s různými představiteli veřejné správy, kteří projevují zájem na řešení problému, ale většinou to má pouze tu podobu, že se hovoří o humanitární a potravinové pomoci, aniž by byla přislíbena dlouhodobá řešení.

Respondent H tvrdí, že po dobu jeho působení v Africe se situace viditelně nelepšila, spíše stagnovala, přesto některé ukazatele signalizují mírné zlepšení. Respondent očekává další mírné zlepšení i v budoucnosti, ale nepředpokládá, že by se podařilo podstatnějším způsobem uspět při řešení potravinového problému.

Otázka 4: Jaké konkrétní příčiny výživové situace jste v období, ve kterém pomoc Africe realizujete, zaznamenal/a?

Respondent A zaznamenal, že mají místní lidé nedostatek potravy, z toho plynoucí podlomené zdraví a ztrácejí i naději. Realizovanou pomoc sice přivítali, ale i tak jim chybí naděje ve změnu v dlouhodobém horizontu. Potřebné potraviny jsou pro ně nedostatkovým zbožím a mohou si jich často dovolit jen omezené množství.

Respondent B popisuje, že se jednalo zejména o nemajetnost, která stojí na počátku problémů souvisejících s hladem a zdravotními riziky. Existují sice místní trhy, kde si lze obstarat potraviny, ale jedná se o málo diverzifikované produkty a zásadním problémem je nemožnost dovolit si potřebné množství.

Respondent C si všímá velkých problémů, které mají obyvatelé Afriky v souvislosti se zajištěním zdrojů pitné vody, ale problémem je i voda užitková, která by se dala použít pro zemědělství. Nedostatek vody pak ovlivňuje zdravotní stav místního obyvatelstva a jejich zemědělské výkony. Výsledkem toho je hlad.

Respondent D hovoří velmi negativně o následcích, které hlad a potravinový problém na obyvatelstvo má. Zejména zmiňuje zdravotní problémy, ať už dětí nebo dospělých. Všimá si, že je zde velmi krátká doba dožití a vyšší míra úmrtnosti na různé nemoci způsobené hladem.

Respondent E popisuje, že jednou z dominantních příčin je nevýkonné zemědělství a závislost na něm. Stále stejná zranitelná produkce se není schopná vypořádat s přírůstkem obyvatelstva.

Respondent F vychází ze stavu popisovaného zprávami mezinárodních organizací a odbornou literaturou. Důvodů jsou podle tohoto respondenta desítky a nelze je zjednodušovat nebo některé opomenout. K zásadním příčinám řadí klimatické podmínky, boje mezi místním obyvatelstvem, nedostatek vody, zneužívání humanitární pomoci. V budoucnosti se navíc stane ještě naléhavějším problémem populační růst.

Respondent G výsledky svého pozorování nepokládá za dostatečně relevantní pro ucelené hodnocení situace v zemi nebo regionu. Nicméně k rozhodujícím příčinám v nejvíce hladem zasažených oblastech řadí nestabilitu, hrozící válečný konflikt a populační růst.

Respondent H odkazuje na svoji odpověď u první otázky a doplňuje svou zkušenost, kdy byl svědkem několika hladových vln tamějšího obyvatelstva nebo potravinové krize. Pro

tisíce lidí nebyla v kritických dnech dostupná žádná potrava a logistika potravinové pomoci nebyla schopna rychle reagovat.

Otázka 5: Vnímáte potřebu systémové změny stávající pomoci Africe? Svou odpověď prosím zdůvodněte.

Respondent A na základě předchozí odpovědi potvrzuje, že je nutné neustále pracovat na efektivitě systému pomoci v Africe. Hlavní problém však spatřuje v tom, že určité okruhy osob na poskytovanou pomoc spoléhají, existují gangy, které s ní dále obchodují, změna k lepšímu by vyžadovala obrovské materiální i lidské nasazení.

Respondent B tuto potřebu vnímá, poukazuje na to, že téměř každá pomoc je navzdory působení desítek více či méně efektivních institucí nedostatečná a problém spatřuje v tom, že je takřka vždy bez dlouhodobého efektu. Situace se musí změnit od základů. Je potřeba systematický přístup, náležitá motivace místních a hlavně zapojení všech skupin do řešení problému.

Respondent C s nutností změny také souhlasí a odkazuje na své předchozí odpovědi. Změnu vidí jako nutnou podmínku pro vyřešení potravinového problému, a to změnu razantní, která zcela promění současnou podobu potravinové pomoci. Doporučuje soustředit se více na monitoring a původ než na kvantitu dodávaných potravin.

Respondent D konstatuje, že v civilizované společnosti je nutné, aby bohaté země pomáhaly chudým zemím. Problém spatřuje především v nedostatečném objemu pomoci.

Respondent E potvrzuje, že vyšší míra participace vyspělých zemí je nevyhnutelná. Je třeba seriózní diskuse, zapojení ziskového i neziskového sektoru, nastavení pravidel, aby nebylo možné je obcházet, a klást důraz na kontrolní mechanismy.

Respondent F souhlasí s tím, že je nutná systémová změna, a navrhuje více akcentovat lokální producenty a lokální trhy. Současně dodává, že jakákoliv lokální prosperita nebude možná bez participace místních bezpečnostních složek, bez politické podpory místních

autorit, starostů, vlivných podnikatelů, kteří disponují formální i neformální mocí, zbraněmi, jsou rozhodujícími aktéry, a budou-li hledět na svůj zájem, bude systém vždy pokřivený.

Respondent G považuje systémové změny za nevyhnutelné. Mimo jiné se domnívá, že organizací působících v Africe je relativně velké množství a že pokulhává jejich kontrola a efektivita.

Respondent H zmiňuje, že potravinovou pomoc v podobě blízké té stávající je možno chápat jako doplněk, nikoliv jako pilíř řešení potravinového problému. Trvalá změna vyžaduje především souhlas, spolupráci a pozornost velkých hráčů, což se Africe dosud v potřebné míře nedostává.

Otázka 6: Jaké jsou podle Vás možnosti řešení potravinového problému v Africe? Jak by měla být nastavena potravinová pomoc?

Respondent A si všímá možností, které spočívají v individuální pomoci lidem v nejvíce postižených oblastech. Na území Afriky se nachází i různé uprchlické tábory, kde je situace zvláště závažná, nelze však řešit jen osoby v těchto táborech, ale i příčiny, které vedou k tomu, že jsou lidé v těchto táborech. To znamená v první řadě eliminovat rizika vzniku válečných konfliktů.

Respondent B tvrdí, že je nutné distribuovat pomoc k chudým lidem, kteří žijí ve venkovských oblastech. Zde se problém hladu projevuje nejviditelnějším způsobem a lidé také nemají východisko pro řešení svojí nepříznivé situace. Řešení situace v globálním měřítku je věcí jinou.

Respondent C potvrzuje, že je nutné vyřešit řadu různých problémů, takže v globálu jde o komplexní soubor problémů a tedy i řešení musí být komplexní a systematické. Jednorázové pokusy o řešení dílčích následků jsou také důležité, protože ke zmírnění nepříznivé situace alespoň nějak přispívají. Klíč řešení však leží jinde. Rozhodující je politická vůle.

Respondent D upozorňuje na obrovskou komplexnost problému, ale podle tohoto respondenta je nutné začít od základů, tedy nejprve změnit přístup místního obyvatelstva, potom tamějších vlád, pak mezinárodních organizací a soukromého sektoru.

Respondent E považuje za žádoucí orientovat pomoc na prakticky všechny oblasti související se zemědělstvím a potravinářstvím. Ať už se jedná o implementaci kvalitnějších zemědělských nástrojů a přístupů či zlepšení systémů pro skladování potravin a jejich trvanlivost. Všímá si i velkých marží, které mají zaměstnavatelé (velké podniky) v zemědělství, a poukazuje na kontrast ve srovnání s minimálními mzdami řadových dělníků. Potravinová pomoc má primárně směřovat do nejvíce postižených oblastí, kdy je vhodné selektovat nikoliv podle států, ale regionů.

Respondent F by směřoval potravinovou pomoc do nejvíce postižených částí Afriky, což jsou země subsaharské Afriky. Možnost řešení vidí respondent mimo jiné v tom, že je třeba podmínit pomoc konkrétními kroky místních vlád a orientovat jednotlivé procesy na potravinovou soběstačnost.

Respondent G konstatuje, že existuje několik obecně doporučovaných základních mechanismů pro řešení potravinového problému, ať už na úrovni veřejného sektoru, nebo soukromého sektoru. Optimální je zajištění toho, aby oba sektory aktivně spolupracovaly.

Respondent H by okamžitou potravinovou pomoc směřoval primárně do uprchlických táborů, ve kterých strádají tisíce lidí trpících hladem a potřebující urgentní potravinovou pomoc. Trvalé systémové řešení závisí na přístupu osob, které za situaci v zemi odpovídají.

Otázka 7: Jaké kroky nebo řešení výživové situace v Africe nevnímáte jako vhodné? Svou odpověď prosím zdůvodněte.

Respondent A upozorňuje, že stále chybí efektivní přístup ke koordinaci a rozdělování potravinové pomoci, ale také není kladen dostatečný důraz na řešení dalších problémů, které se na vzniku potravinového problému podílejí. Jako chybu lze uvést podceňování výchovy, školství, vzdělávání a spolu s tím zpřístupnění lepších zemědělských technologií pro tamější obyvatelstvo.

Respondent B za nevhodné považuje neustálé teoretizování o tom, jak má pomoc vypadat, aniž by k její realizaci jakýmkoliv způsobem došlo. Touto kritikou cílí na mezinárodní instituce, které nejsou schopné činit více pro účinné řešení.

Respondent C nepovažuje za vhodný přístup tamějších vlád či některých obyvatel, které berou potravinovou pomoc za samozřejmou a nechtějí naslouchat uznávaným poznatkům či dbát na trvalou udržitelnost.

Respondent D označuje za nevhodné příliš nákladné akce, které mají vysoké provozní náklady a neodpovídají dosaženému efektu. V tomto směru je třeba důsledných kontrolních mechanismů a více se orientovat na reálné výsledky pomoci a vyhodnocovat je.

Respondent E vidí problém v publicitě, protože činnost humanitárních organizací a potravinové pomoci se buď nepropaguje, nebo se prezentuje ve špatném mediálním světle. Tuto mediální podporu respondent považuje za zcela klíčovou k tomu, aby lidé měli povědomí o potřebě této činnosti a o její prospěšnosti. Je třeba tento trend změnit.

Respondent F říká, že je složité jmenovat negativní faktory řešení potravinového problému, kterých je větší množství. Podle respondenta je nejhorší pasivita. Za důležité lze označit už to, že vůbec nějaká snaha či diskuze o možnostech řešení probíhá, ať už na jakékoliv úrovni.

Respondent G tvrdí, že je zcela nevhodné další zásobování Afriky penězi a humanitární pomocí, když neexistuje snaha natož záruka ze strany tamější politické reprezentace, že se situace bude zlepšovat. Velká část afrických partnerů pomoc přijímá a předpokládá, že je trvalá. Současně jim logicky chybí jakákoliv snaha o zlepšení vlastním přičiněním. Vlády musí poskytnout záruky, že budou realizovat opatření směřující ke zlepšení. Západní aktéři musí být důslednější a motivovat je k tomu. Jinak se potravinový problém nikdy nevyřeší.

Respondent H doporučuje zaměřit úsilí mj. na snížení nákladů neziskovým organizacím a na jejich kontrolu, protože si velkou část příjmů ponechávají na režii vlastních nákladů a ke skutečně potřebným se dostane pouze zlomek pomoci. Ti však nemají možnost toto

kontrolovat, hlásit, namítat. Nemají své lobby ani mluvčí. Jsou jen (v převážné míře) bezejmenným, bezmocným, doufejme, že vděčným posledním článkem řetězce. Obyvatelstvo se musí motivovat tak, aby pochopilo, že je nutné chovat se v zájmu trvalé udržitelnosti.

7.2. Rekapitulace příčin výživové situace v Africe očima zaměstnanců humanitárních organizací

K příčinám, které účastníci kvalitativních rozhovorů nejčastěji udávají, patří celková nedostatečná soběstačnost tamějšího obyvatelstva. Lidé v Africe nemají dostatek motivace, znalostí a zkušeností pro efektivní výkonnost v zemědělství, resp. pro uspokojení poptávky po potravinách. To je dáno i jejich celkovým přístupem k řešení tohoto problému, kdy se jen velmi pomalu rozšiřuje povědomí o možnostech a způsobech řešení problematiky. Domácí obyvatelstvo spíše spoléhá na dobrovolnickou pomoc. Obyvatelům chybí motivace k řešení, nezazírá na problém ekonomicky ani z většího nadhledu. A jen menší podíl místních obyvatel je skutečně aktivní v jakémkoliv příspěvku k řešení potravinového problému. K tomu lze přiřadit i další důvod, a tím je africká mentalita,⁶ kdy místní obyvatelstvo jednoduše není schopné hospodařit, což je důsledkem mimo jiné celkově nevýkonného vzdělávacího systému.

Dále se jedná o zacyklený problém chudoby obyvatelstva, kdy nejvíce zasažení obyvatelé nejsou schopni vykročit z bludného kruhu nedostatečných ekonomických možností. V tomto ohledu je nutné postupně hledat dlouhodobě udržitelné makroekonomické řešení, i když výsledky přijatých (třeba i nepopulárních) opatření nebudou viditelné ihned.

Další příčinou jsou obtížné klimatické podmínky, které komplikují zemědělskou produkci. Obyvatelstvu chybí moderní poznatky, technologie i inovativní know-how pro vyrovnání se s tímto problémem. Celkově to pak vede k nedostatečné potravinové produkci. Situaci pak ještě umocňuje specifické počasí a nemožnost připravit se na jeho výkyvy ze strany obyvatelstva.

⁶ Aniž by autorka chtěla závěry zobecňovat, tento poznatek se objevil bez výjimky u všech zaměstnanců humanitárních organizací.

Z dílčích příčin potravinového problému zmiňují respondenti nejčastěji nepochopení systému, neochotu zapojit se do něj, neochotu pracovat, nemožnost pracovat například v důsledku podlomeného zdraví a ztrátu naděje místního obyvatelstva ve zlepšení situace. Dále se jedná o nevhodné klima, epidemie, vojenské konflikty, nedostatek vody, kriminalita.

Účastníci šetření uvádějí i řadu postřehů z prostředí uprchlických táborů, kde se shromažďují uprchlíci z různých zemí a vzniká potřeba zajištění alespoň minimální kvality života pro velké množství nemajetných včetně celých rodin s malými dětmi. Uprchlické tábory jsou přetížené a nezajišťují ani minimální kvalitu lidského života. Jeden z respondentů doplňuje, že prakticky žádná z těchto příčin se strukturálně neřeší, obdobná místa jsou stranou světové pozornosti a neexistuje dostatek zdrojů či podpory pro zlepšení situace. Afriku navíc sužují vleklé a drastické válečné konflikty, což je příčinou migračních vln a dalším faktorem potravinových krizí.

7.3. Rekapitulace možností řešení výživové situace v Africe očima zaměstnanců humanitárních organizací

Vzhledem ke komplexnosti problému a jeho různé intenzitě v různých oblastech je pochopitelné, že respondenti kvalitativních rozhovorů zmiňují (nad rámec regionu, kde působí) spíše obecnější varianty, než konkrétní kroky. Řešení problému zpravidla vyžaduje řadu na sebe navazujících kroků, které jsou podmíněny splněním konkrétních předpokladů. Mezi dotazovanými se objevují varianty jako individuální pomoc lidem v nejvíce postižených oblastech, odstranění příčin, které vedou k tomu, že jsou lidé shromážděni v uprchlických táborech, úsilí o eliminaci ozbrojených konfliktů.

Většina respondentů se také shoduje v tom, že je nutné začít od základů, tedy nejprve změnit přístup místního obyvatelstva a tamějších vlád, pak mezinárodních organizací a soukromého sektoru. Tímto komplexním a systematickým přístupem je vhodné budovat spolupráci mezi všemi zúčastněnými a založit jejich podíl na řešení i odpovědnost. To je kategorie, která Africe velmi často schází. Dále je nutné zlepšení prakticky ve všech oblastech souvisejících se zemědělstvím a potravinářstvím. To znamená i implementaci

kvalitnějších zemědělských nástrojů a přístupů, či zlepšení systémů pro skladování potravin a jejich trvanlivost.

Respondenti se také shodují, že jednorázové pomoci jsou sice mezinárodní organizace schopné, ale jedná se takřka vždy o pomoc s krátkodobým efektem. Pokud se podaří dosáhnout nějakých zlepšení, hrozí jejich rychlé znehodnocení, protože kontrola a dohled nad výsledky pomoci prakticky ihned po ukončení činnosti mezinárodní organizace končí. Samostatnou kapitolou je nestabilita a takřka všudypřítomná možnost nepokojů nebo válečného konfliktu. V takových případech jde samozřejmě vybudovaný vodovod, škola nebo potravinová pomoc zcela stranou.

7.4. Shrnutí návrhů a doporučení:

7.4.1. Politická a ekonomická stabilita

Jako první je nutné zajistit politickou a ekonomickou stabilitu v zemích, kde se potravinový problém vyskytuje. Zpravidla se jedná o státy politicky nestabilní, kdy neutěšená politická situace vede k nestabilitě a neefektivitě ekonomického prostředí včetně utlumení zahraničního obchodu. V podstatě žádný investor nebude chtít zahajovat svoji činnost v zemi, kde se neustále mění politické prostředí a hrozí znárodňování majetku, vznik nepředvídatelných nákladů (souvisejících například s příliš vysokým zdaněním apod.) Nejistá ekonomická situace pak postihuje obyvatelstvo, které ztrácí kupní sílu a žije v chudobě. Odtud je potom už pouze malý krok ke vzniku potravinového problému. Politická a ekonomická stabilita musí být základem, aby obyvatelstvo vůbec mělo dostatečné prostředky pro nákup základních potravin. Zároveň povede stabilita k efektivnějšímu využívání zdrojů v dané zemi. Ekonomická stabilita pak vede k nižší nezaměstnanosti, vyšší kupní síle obyvatelstva, k budování infrastruktury, vytváření podmínek pro uplatnění zahraničního kapitálu v zemi atd.

Na území subsaharské Afriky je nestabilita a nejistý vývoj patrný v mnoha oblastech. Jen v období let 1996 až 2010 můžeme hovořit o více než 100 různých krizích, ať už přírodní povahy, společenské povahy či jejich kombinace. V takovém prostředí je velmi obtížné plánovat a soustředit se na vytváření strategie pro boj s potravinovým problémem. I

humanitární projekty musí počítat s tím, že situace v regionu není stabilizovaná a jejich práce může být zbytečná, protože ji nedokončí. Samostatnou kapitolou jsou potom investoři ze zahraničí, kteří se brání investicím v tomto regionu, protože zde existuje vysoká míra rizik znehodnocení investic. Stabilní politické prostředí může eliminovat i zneužívání potravinové a humanitární pomoci organizovanými zločinnými skupinami.

7.4.2. Rozvoj vzdělanosti

Potravinový problém je způsoben mimo jiné tím, že v dotčených zemích není rozšířeno povědomí o možnostech pěstování potravin v rámci zajištění vlastní potravinové soběstačnosti. Tamější obyvatelé nemají takové znalosti a schopnosti k vypěstování dostatečného množství nejzákladnějších zemědělských produktů. Podporou vzdělanosti je proto nutné změnit i myšlení místního obyvatelstva. Nelze pokračovat v trendu, kdy někteří obyvatelé berou potravinovou a humanitární pomoc jako samozřejmost a nesnaží se nepříznivou situaci řešit. Boj proti nízké vzdělanosti se může stát prostředkem, jak posílit povědomí o moderních způsobech obživy, zacházení s potravinami, předávat informace o zásadách pěstování potravin apod. Ostatně i ve školách mohou děti získávat potraviny, čímž se škola může stát garantem pravidelnosti a kvality přísunu potravy, iniciátorem správných výživových návyků, nehledě k možné ekonomické úlevě pro rodiče.

7.4.3. Zamezení populačního růstu

Nelze pokračovat v současném trendu, kdy populace v subsaharské Africe roste drastickým tempem a zároveň zde trpí takové množství lidí hladem. Potravinový problém se tímto pouze prohlubuje. Na toto upozorňují nejen respondenti v rámci kvalitativního výzkumu, ale také sekundární zdroje dat. Očekávaný růst populace nebude trvale udržitelný v případě, že se nepodaří dostat tento aspekt pod kontrolu. Už nyní v subsaharské Africe hladoví miliony obyvatel a příchod dalších stovek milionů obyvatel do stávajícího systému nemůže přispět k vyřešení problému. S počtem obyvatel bude samozřejmě klesat i životní úroveň. Řada lidí, která se nyní nachází v pásnu chudoby, klesne do ještě nižšího pásma.

7.4.4. Podpora využití nových a moderních technologií

Nové a vyspělejší technologie mohou zvýšit efektivnost v zemědělství či v jiných souvisejících procesech (například v distribuci potravin, skladování potravin), a tedy zmírnit potravinový problém. Cílem by se mělo stát zvyšování efektivity v rámci zemědělské produkce. Tato efektivita se pozitivně projeví ve zvýšené produkci potravin. Existuje však riziko, že i přes vyšší produkci zůstanou ceny potravin na stejné úrovni, tedy mohou být nadále příliš vysoké pro obyvatele, kteří je nejvíc potřebují. Efektivnější zemědělskou produkci by tak bylo vhodné podporovat i u lokálních zemědělců či farmářů, kteří mají například pouze malé pole pro svoji vlastní potřebu. To je samozřejmě složitější, protože se často jedná o obyvatele odlehlého venkova, kteří nemají zájem o sledování novinek v oboru a implementaci moderních přístupů. Přitom právě nové technologie přinášejí prostor pro lepší výnosnost a jsou často ekonomicky výhodnější (v konečném důsledku). Dále vyšší efektivnosti zemědělské produkce zamezuje nedostatek vody a horší schopnost hospodaření s vodou.

7.4.5. Zlepšení hospodaření s vodou

Nedostatek vody je všeobecně problém nejen pro zemědělství, ale i pro obyvatele. Zajištění zdrojů pitné vody je klíčovým předpokladem pro zajištění života, ale v řadě regionů se objevují obrovská sucha, která pak místní obyvatelstvo decimují. Klíčem ke zlepšení se i v tomto případě může stát vývoj a využití moderních technologií pro efektivnější hospodaření s vodou. Opět je problémem to, že je složité zajistit distribuci takových řešení, která budou skutečně přínosná.

7.4.6. Politická motivace k přijetí nápravných opatření

Účastníci kvalitativního dotazování velmi často hovoří o tom, že chybí politická motivace na straně tamějších vlád a to k tomu, aby byl eliminován potravinový problém. Tuto motivaci by mělo být možné zajistit tlakem mezinárodních institucí na řešení potravinového problému. Vlády mají prakticky všechny prostředky, které se mohou stát

efektivními při boji proti vzniku potravinového problému. Bohužel neplatí, že jsou automaticky a ve všech případech používány.

Za klíčové úkoly každé vlády lze považovat podporu vzdělávání obyvatelstva, podporu zemědělství, snižování restrikcí souvisejících se zahraničním obchodem, snižování cen u základních potravin.

Uvedená opatření mají spíše dlouhodobější charakter a jejich implementace se projeví až za několik let. Nicméně potravinový problém je aktuální a právě nyní ohrožuje obyvatelstvo mnoha rozsáhlých oblastí Afriky. Z tohoto důvodu je nutné realizovat i opatření krátkodobého charakteru.

Cílem krátkodobých opatření je, spíše než systematické řešení potravinového problému, jednorázová či krátkodobá pomoc. Tato pomoc má velmi často podobu humanitární potravinové pomoci pro geografickou oblast, ve které probíhá mimořádná událost (například živelná katastrofa, válka atd.) Délka takového opatření pak odpovídá konkrétním specifikům dané situace. Při vzniku dlouhodobé mimořádné události se může stát, že začnou obyvatelé či vlády považovat pomoc za trvalou a nebudou motivováni ke změně myšlení.

Krátkodobá opatření budou vhodnější pro situace, které souvisí s mimořádnými situacemi a trvají kratší dobu. Například povodně, sucha, přírodní katastrofy. Pro jejich řešení se hodí více jednorázová pomoc. V případě, že jsou ovšem problémy strukturálního a dlouhodobého charakteru, je nutné implementovat i dlouhodobá řešení (případně doplněná o krátkodobá řešení problémů).

7.4.7. Motivace místního obyvatelstva k řešení potravinového problému

Neustálá (nepřetržitá) rozvojová pomoc nemůže být dlouhodobě efektivní, protože pak způsobuje nedostatek motivace místního obyvatelstva. Proč se mají snažit obstarat si potraviny, když je dostanou zdarma od západních zemí? Proč mají obhospodařovat 40 % nevyužívané zemědělské půdy, když dostanou potraviny bez práce? Proč si mají kopat

studny a zajišťovat pitnou vodu, když přijedou pracovníci neziskové organizace, kteří jim toto zařídí? Z těchto důvodů je nutné poskytování pomoci podmínit konkrétními kroky a podmínkami, které musí místní obyvatelstvo plnit. Další variantou je zaměření se na pomoc ve vzdělání v zemědělství a naučení hospodaření místního obyvatelstva, aby si bylo schopné produkovat potraviny samostatně. Přílišná pomoc je kontraproduktivní.

7.4.8. Inspirace z dobrých příkladů z praxe

Konkrétními dobrými příklady mohou být země Angola a Niger, kterým se podařilo velmi dobře řešit potravinový problém. V těchto zemích se velmi podstatně podařilo snížit hodnoty globálního indexu hladu, takže mohou být příkladem pro ostatní země v regionu. Pokud jde o populační růst, příkladem země, která jej dokázala zvládnout racionální politikou, je Tunisko.

Při řešení potravinového hladu je ovšem nutné nejen plnit zmíněná doporučení obecnějšího charakteru, ale také realizovat konkrétní opatření podle konkrétní situace v jednotlivých zemích. Každá země je odlišná a každá má jiné vnitřní problémy. Je velmi pravděpodobné, že některá opatření budou velmi efektivní v jedné zemi, zatímco v jiné už tak pozitivní nebudou. Z tohoto důvodu musí být vždy provedena detailní analýza, na jejímž základě by měla být vytvořena a implementována strategie pro snížení úrovně hladu v dané oblasti. Detailní prostudování postupu Angoly a Nigeru tato práce z kapacitních důvodů neumožňuje. Nabízí se tak možnost doporučit sledování tohoto jevu pro budoucí zkoumání.

8. ZÁVĚR

Tato práce se zabývá potravinovým problémem, který je bezesporu možné zařadit mezi jeden z nejvýznamnějších a nejnaléhavějších globálních problémů současnosti. Z dat, která se k tématu vztahují, je patrná závažnost a provázanost tohoto jevu s dalšími negativními vývojovými trendy, jejichž důsledky ohrožují na celém světě stovky milionů osob, aniž by bylo možné reálně očekávat rychlé a razantní zlepšení. Nejvýrazněji je tímto problémem zasažena Afrika, na kterou je práce primárně zaměřena.

Teoretická část se zabývá představením a objasněním dále používaných odborných pojmů, které s potravinovým problémem souvisejí, vymezením tohoto problému v ekonomických souvislostech v podmínkách afrického kontinentu a jeho geografickou lokalizací v kontextu dalších, zejména demografických a přírodních faktorů. Hlavním cílem empirické části práce bylo provést analýzu příčin a možností řešení výživové situace v Africe prostřednictvím analýzy sekundárních zdrojů dat a podpůrně také prostřednictvím primárního šetření kvalitativního charakteru.

Po zhodnocení ekonomických indikátorů bylo zjištěno, že Afrika, která v celosvětovém kontextu zaujímá přibližně jednu šestinu populace, se na světové hospodářské výkonnosti podílí jen zhruba třemi procenty, a že na jejím území je koncentrována většina předpokladů potravinových krizí. Jejich analýze a na jejím základě komparaci jednotlivých částí kontinentu včetně prognózy nejbližšího vývoje u vybraných zemí, které mají nejlépe reprezentovat příslušný region, je tedy věnována stěžejní část práce.

Shrnutí těchto informací implikuje závěr, že příčiny potravinového problému jsou v zásadě přírodního i společenského charakteru. Afrika je však specifická tím, že - souhrnně vzato - výrazně zaostává za svým potenciálem, a že její schopnost efektivně čelit nepříznivým kritickým faktorům, které se v jiných částech světa podařilo ve větší či menší míře dostat pod kontrolu, je velmi omezená. K hlavním příčinám nepříznivé výživové situace zde patří politická nestabilita, populační růst, neefektivita hospodářské i zemědělské produkce, slabá hospodářská výkonnost, degradace půdy způsobená lidskou činností, globální oteplování,

chudoba a závislost na změnách cen jednotlivých komodit. Jde tedy o souhrn závažných a vzájemně propojených přírodních, ekonomických i politických podmínek.

Jakkoli se zdá, že řešení tohoto stavu není možné, rozdílnost v jednotlivých afrických regionech i dobré příklady z praxe (byť prozatím spíše jen ojedinělé) ukazují, že racionální opatření uvést v život lze, a že možnost úplného vyřešení potravinového problému v Africe hypoteticky existuje. Ostatně i potravy je - a v nejbližších desetiletích bude - planeta schopna vyprodukovat dostatek pro to, aby se lidská populace užívala. Klíč k úspěchu tudíž drží v rukou lidstvo samo.

O to větší má smysl věnovat se úvahám, jak nepříznivý vývoj počtů podvyživených zastavit a jaká konkrétní opatření je třeba podniknout pro to, aby se potravinový problém v Africe i mimo ni podařilo zmírnit. Z poznatků získaných při zpracování této práce vyplývá, že pomoc „zvenčí“ nemůže být trvalým řešením, a že rozhodující je v tomto ohledu politická stabilita, na ni navazující racionální demografická politika zaměřená na eliminaci nekontrolovaného populačního růstu, vyšší efektivita zemědělství a hospodaření s vodou a odolná, zdravá a víceodvětvová ekonomika, založená nikoliv na jedné nebo několika málo komoditách. Teprve na tomto základě je možné přistoupit k podpoře vzdělání a přenosu informací, ke zvýšení prestiže zemědělství a k celkové změně myšlení tak, aby principy odpovědnosti, ekologie, trvale udržitelného rozvoje a snahy o zdokonalování a inovace byly rozhodující hnací silou společnosti a zdrojem bohatství.

Lze očekávat, že tlak na řešení potravinového problému bude do budoucna sílit, ruku v ruce s rostoucí africkou populací. Je také možné předpokládat, že se jeho naléhavost „přelije“ i do vyspělých částí světa, které na jeho řešení budou ve vlastním zájmu nuceny více participovat, aby předešly migračním, zdravotním a jiným krizím. Již nyní je potravinová nesoběstačnost v některých oblastech alarmující a celková situace, jak vyplývá z predikce vývoje počtu podvyživených osob (zpracováno v kapitole 6) se nesporně bude ještě zhoršovat. Budiž i tento fakt mementem a výzvou k tomu, aby byl potravinový problém zahrnut jako vážně míněné téma do seriózních odborných i politických diskusí, které by vyústily v konkrétní politická a technická opatření a nejen v prázdné proklamace bez reálného efektu.

9. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura

FAJMON, Hynek et al. *Rozvojové země: potřebují pomoc, nebo volné trhy? Sborník textů*. Vyd. 2. Praha: Institut Václava Klause, 2015. Ekonomika, právo, politika. ISBN 9788086547749.

FAO. *The State of Food Insecurity in the World 2013*. Roma: FAO/UN, 2013. ISBN 978-92-5-107916-4

JENÍČEK, Vladimír a Jaroslav FOLTÝN. *Globální problémy světa v ekonomických souvislostech*. Praha: C.H. Beck, 2010. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-326-4.

KUNA, Zbyněk. *Demografický a potravinový problém světa*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010. ISBN978-80-7357-588.

KUNA, Zbyněk. *Země Afrického rohu a problém podvýživy*, in. *Acta Oeconomica Pragensia*, 3/2012, Praha.

KUNA, Zbyněk. *Země Afrického rohu: Problémy a perspektivy*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2016. ISBN978-80-7380-629-3.

MAURER, Donna, SOBAL, Jeffery. *Eating agendas. Food and nutrition as social problems*. New York: Aldine De Gruyter, 1995. ISBN0-202-30508-2.

MYDLOVÁ, Anna; TOLMÁČI, Ladislav. *Hlad vo svete a jeho príčiny*. *Geographia Cassoviensis*, roč, 2013, 6: 123-124.

PALATKOVÁ, Monika. *Mezinárodní cestovní ruch: analýza pozice turismu ve světové ekonomice: význam turismu v mezinárodních ekonomických vztazích: evropská integrace a mezinárodní turismus*. Praha: Grada, 2011, 221 s. ISBN 978-80-247-3750-8.

POPULATION REFERENCE BUREAU. *2013 World Population Data Sheet*. Washington: Population Reference Bureau, 2013, ISSN 0085-8315

Elektronické zdroje

DOLEŽALOVÁ, Christine. Nedostatek zdravého jídla? *Rozvojovka.cz* [online]. 2016 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: http://www.rozvojovka.cz/download/docs/373_rozvojovka-1-2016-neni-jidlo-jako-jidlo.pdf

EHRlich, Paul a Anne EHRlich. Největší ohrožení lidské civilizace plyne z nedostatku potravin. *Idnes.cz* [online]. 2013 [cit. 2017-03-08]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/nejvetsi-ohrozeni-lidske-civilizace-plyne-z-nedostatku-potravin-p9j-/zpr_archiv.aspx?c=A130227_170344_kavarna_chu

FAO. The State of Food Insecurity in the World. *Fao.org* [online]. 2016 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://www.fao.org/3/a-i4646e.pdf>

GLOBAL HUNGER INDEX 2015. *Ifpri.org* [online]. 2016 [cit. 2017-03-09]. Dostupné z: <http://ebrary.ifpri.org/cdm/ref/collection/p15738coll2/id/129681>

JENÍČEK, V. Světový potravinový problém. *Agricultural Economics*, 2003, 40-50. [cit. 2017-03-08]. Dostupné z: <http://www.agriculturejournals.cz/publicFiles/59160.pdf>

KUNA, Zbyněk. Světový potravinový problém a vodní zdroje. *Agris.cz* [online]. 2006 [cit. 2017-03-08]. Dostupné z: http://www.agris.cz/Content/files/main_files/74/152656/045Kuna.pdf

KUNA, Zbyněk. Potravinový problém Subsaharské Afriky a letecká dopravní činnost OSN. *Slu.cz* [online]. 2013 [cit. 2017-03-08]. Dostupné z: <http://www.slu.cz/opf/cz/informace/acta-academica-karviniensia/casopisy-aak/aak-rocnik-2013/docs-4-2013/Kuna.pdf>

MEZINÁRODNÍ INSTITUT PRO VÝZKUM POTRAVINOVÉ POLITIKY. GLOBÁLNÍ INDEX HLADU. *Rozvojovka.cz* [online]. 2014 [cit. 2017-03-08]. Dostupné z: http://www.rozvojovka.cz/download/docs/277_globalni-index-hladu-2014.pdf

STRAKOVÁ, Naďa. Afrika potřebuje hlavně obchod, ne rozvojovou pomoc. *Rozvojovka.cz* [online]. 2011 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/952-afrika-potrebuje-hlavne-obchod-ne-rozvojovou-pomoc.htm>

ŠAFAŘÍKOVÁ, Jana. Nakrmte se sami. Emancipujeme africké zemědělce. *Tyden.cz* [online]. 2012 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/afrika/nakrmte-se-sami-emancipujeme-africke-zemedelce_244378.html

PÁNEK, Jiří. Lidstvo sní jen polovinu potravin. *Rozvojovka.cz* [online]. 2016 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: http://www.rozvojovka.cz/download/docs/373_rozvojovka-1-2016-neni-jidlo-jako-jidlo.pdf

UN. World Population Prospects 2017. *Esa.un.org* [online]. 2017 [cit. 2017-10-25]. Dostupné z: <https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population/>

UNCTAD. UNCTAD Handbook of Statistics 2016. *Unctad.org* [online]. 2016 [cit. 2017-10-25]. Dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf

UNITED NATIONS. World Population Prospects 2015. *Un.org* [online]. 2015 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf